

II RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 57 (37).** 1923 a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus.

II Riigikogu koosolek 19. detsembril
1923 a. kell 10 hom.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**, wahepeal abisekretäär **J. Wain**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **K. Päts**, siseminister **K. Einbund**, rahaminister **G. Westel**, põllutööminister **A. Kerem**, haridusminister **A. Weiderman**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, välisminister **Fr. Akel**, kohtuminister **R. Gabriel**, sõjaminister **A. Anderkopp**, riigisekretäär **K. Terras**.

P ä e w a k o r d.

1. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus.

2. Riigi 1923 a. lisaeelarwe nr. 2 — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Muudatusi ette pandud ei ole, — loen päewakorra wastuwõetuks.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus. Rahaminister **G. Westel**: Austatud Riigikogu liikmed! Päewakorras seisew arupärimine Wabariigi Walitsusele puudutab peaasjalikult kahte küsimust: riigi kulla- ja waluuatagawarade kasutamise ja hoidmise wiisi ja Eesti panga laenupoliitikat. Nende küsimuste kohta on mul au lugupeetud rahwaesitusele järgmist ette

kanda:

Kulla ja waluuta kasutamine ja hoidmine.

Tartu rahulepingu põhjal sai wabariik kewadel 1920 a. Wene nõukogude walitsuselt 15 miljonit kuldrubla. Augustikuul 1920 a. saadeti üks osa sellest kullast — 5 miljonit rubla — Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal Inglismaale, kus korda läks seda õige soodsatel tingimistel realiseerida ja wastawal arwul väliswaluutat naelsterlingites kasutamiseks saada. Selle waluutaga awanes Eesti pangal wõimalus rahaministeeriumi ülesandel Tallinnas suuremad partiid kulda üles osta ja tuntawa wahekasuga Londoni edasi müüa. Kogusummas on rahaministeeriumi ülesandel Eesti panga poolt 1920 a. lõpul ja 1921 a. algul ostetud ja edasi müüüd 18 miljonit kuldrubla. Peale nende erakordsete olude läbi hõlbustatud kullaoperatsioonide, mis riigi waluuatagawarasis suurendasid, on riigikassa 1919 aastast peale kunni sennini iga juhust ära kasutada püüdnud kulla ja väliswaluuta omandamiseks. Kui riigil mitte tarwidust ei oleks olnud väliswaluutat kulutada, peaksid riigi kulla- ja väliswaluuta tagawarad praegu märksa suuremad olema sellest, mis rahulepingu põhjal Wenemaalt on saadud. Kuid kogu möödaläinud aja jooksul on riik sunnitud olnud paratamata väliswaluutat kulutama väliswõlgade ja nende protsentide maksmiseks, välisesituste ülewälpidamiseks, toitusoperatsioonideks — 1920 a. — sõjawarustuse muretsemiseks, riigiettewõtetele wäljamaalt ostetud sisseseadete tasumiseks ja mitmeks muuks sarnaseks otstarbeks. Need kulud on küll kõik riigi eelarwetes Eesti markades wälja arwatud, kuid igapähele on selge, et nad väliswaluutas tulid õienäda. Nii on üksikute riigiasutuste nõuetel nende eelarwetes ettenähtud sellekohaste krediitide piirides riigikassa poolt otseteed wälja antud mitmet liiki väliswaluutat, mis wastawate kurside järele kuldrublades ümber arwatud järgmised summad annab:

1920 aastal	2.987.494 kuldrubla
1921 „	1.220.253 „
1922 „	1.513.639 „
1923 „	1.038.174 „

Kokku 6.759.560 kuldrubla.

Kuid siin peab tähendama, et need summad veel kaugeltki ei katnud riigiasutuste faktilisi kulusid välisvaluutas. Wiimase kahe aasta jooksul, kus valuutat pankade poolt müüdi, on mitmed riigiasutused neile tarwisminewat valuutat otse- teed ostnud Eesti pangast wõi on lepingud ka nende asjade peale, mis väljamaalt sisse tulewad, sõlmitud Eesti markades ja on hankijad ise riigiasutustest saadud Eesti margad välisvaluuta vastu pankades ümber wahetanud.

Arupärimises öeldakse, et kahjuks on siiaaani kullafondi hoidmise ja tarwitamise wiis seadusandlikul teel kindlaks määratud, kuid siiski olla olnud üldine arwamine, et seda fondi ei saa tarwitada harilikkude riigi väljaminekute katmiseks ja laenude andmiseks. Ka riigi eelarwete wastuwõtmisel ja täitmisel on samal seisukohal oldud, mis muuseas sellest selgub, et eelarwe puudujääkide katmisel on walitsusele lubatud tarwitada emissiooni, mida teiste maade eeskujul on nimetatud krediit-operatsioonideks.

Selle peale pean ma tähendama, et Riigikogu eelarwete wastuwõtmisel niisugust arwamist senni ei ole awaldanud. Nagu eelpool näidatud kulla kasutamisiisist selgub, ei ole meil kullafondi, kui puutumata metallreserwi, ei juriidiliselt ega faktiliselt olemas. Mis arupärijate poolt selleks nimetatakse, on kulla ja mitmet liiki välisvaluuta tagawarad, mida riigikassa walitseb ja käsutab niisamasugustel alustel, nagu Eesti raha ja muid wäärtusi. 1920 aastast saadik on kulda müüdnud välisvaluuta vastu, wahhepeal ka juurde ostetud, — välisvaluutat on kogu aeg kulutatud riigi tarwiduste katmiseks. Kuna aastate jooksul väljaminekud suuremad on olnud, kui wõimalik oli juurde osta Eesti markade vastu, on praegused tagawarad wähemad, kui nad olid peale kullasaamist Wenemaalt, kuid 1921 a. lõpust ei ole kulla- ja walutatagawarad oma kogu wäärtuses — kuldrublades — mitte wähenenud, sest 1922 a. jooksul on riigikassal wõimalik olnud kulutatud valuuta asemele Eesti pangast ja ka mujalt juurde osta. Et riigi eelarwete wastuwõtmise juures

seisukohal oleks oldud, nagu ei tohiks nendest summadest tarbekorral riigi väljaminekuid katta, ei saa küll mingil wiisil oletada. On ju Riigikogu kinnitanud niisugused kulude eelarwed, mille täitmine nõudis välisvaluuta väljaminekut ja ei ole sellejuures kunagi nõudnud, et walitsus allikad ära näitaks, kust ta neid kulusid kawatseb katta. Arwamine, et meie eelarwete puudujäägid on kaetud emissioonidega, on ekslik, sest sellekohane luba oli Riigikogu poolt antud ainult 1921 a. eelarwe wastuwõtmise juures, kuna 1922 a. ja 1923 a. eelarwete puudujäägid pidi kaetama krediit-operatsioonidega, see on sise- wõi välislaenudega, mis ka tegelikult on sündinud, sest riigikassa on sisemaal teinud lahtiseid wõlgu deposiitide arwel, väljamaale aga jätnud suurema osa väliswõlgade protsentidest maksmata — Ameerika Ühisriikidele. — Riigikassa päralt olewatest summadest olid kulla- ja walutatagawarad 1. detsembriks 1923 a. järgmises wäärtuses:

Kulda — Wene mündis ja kangides — 6.631.000 kuldrubla kursi järele à 180 marka	1.193.580.000
Depoos mitmet liiki walutat ja wäärtusi	56.360.000
Riigikassa välisvaluuta arwe Eesti pangas (30/XI kursiga)	1.222.035.000
Kogusumma	2.471.975.000
Ümber arwatud kuldrublade peale à 180 =	13.733.000 kuldrubla.

Riigi välisvaluuta jookswal arwel Eesti pangas.

Arupärimises öeldakse, riigikassa olla andnud suure osa oma fondist hoiule jookswa arwena Eesti panka, kus tema olla kas ära müüdnud wõi walutalaenuna välja antud ja nõutakse Wabariigi Walitsuselt aru. kelle korraldusel ja wastutusel on nimetatud fondide hoidmise wiis tarwitusele wõetud.

Selle peale wõin ainult wastata, et riigisummade hoidmise wiis on seaduses ette nähtud. Renteide tegewuse lõpetamise ja nende ülesannete Eesti pangale üleandmise seaduse („Riigi Teataja“ 1922 a. nr. 67) § 3 ütleb selle kohta järgmist: „Renteide tegewuse lõpetamisega tulewad kõik riigi päralt olewad summad mahutada Eesti panka riigikassa

arwele.“ Kuna riigikassa välisvaluuta tagawarad ometi riigi päralt olevate summade hulka kuuluvad, siis ei wõi ka nende hoidmise wiisi juures mingit kahtlust olla, kui eelpool tähendatud seadust silmas peetakse. Pean weel siia juurde lisama, et riigikassa välisvaluuta Eesti pangas hoiul on olnud juba 1920 aastast saadik, kes teda omalt poolt edasi mahutas väljamaa pankadesse jookswale arwele. 1922 a. wastuwõetud seadus kinnitas ainult juba olemasolewat seisukorda. Nende summade arwestamine sünnib wastawas waluutas, nad on riigikassa käsutada ja wiimase nõudmisel on Eesti pank kohustatud neid samas waluutas tagasi maksma. Selle järele ei tohiks küll mingit kahtlust olla, et riigi waluutatagawarad puutumata on selles täies ulatuses, nagu nad eelarwete täitmise järele alles peawad olema. Oma eelarwelonnes pidas aga siiski Riigikogu liige härra Strandman võimalikuks rahaministrit süüdistada, et ta riigi waluutatagawarade seisukorra üle ajakirjandusele kui ka Riigikogule ebaõigeid teateid olla andnud. Riigikogu liige härra Ast pehendas küll seda süüdistust, tähendades, et rahaminister küll wormaalselt tõtt on rääkinud, sisuliselt aga mitte, sest waluuta olla paigutatud terwest taskust katkisesse tasku, kust ta välja olla woolanud ja mingit lootust ei olla teda tagasi saada.

Selle süüdistuse tagasi tõrjumiseks lubatagu mulle Eesti panga likwiditeeti riigi waluuta tagasimaksmise seisukohalt jälgida.

Riigikontrolööri käsul on 10—12. detsembrini 1923 a. rewideerimine ette wõetud. Rewideerimise akti järele on Eesti panga välisvaluuta tagawarad järgmiselt paigutatud, päewakursiga 30. novembrist arwates:

1. Nostro arwel	} wälja- maa- pan- kades	} 311,0 milj. m. eest
2. Loro		
3. Panga kassades		86,8 „ „ „
4. Lühiajalistes dewiisides		90,7 „ „ „
5. Konto-korrent arwetel väliswaluuta laenud		207,5 „ „ „
Kokku		802,4 milj. m. eest.

Sellelega on siis Eesti panga otsekoheseks käsutuseks 504,2 miljoni marga eest

wäliswaluutat — pp. 1—3, — lühiajaliste väljamaa wekslite — dewiiside — näol 90,7 miljonit marka ja waluutalaenu järele, mille üles ütlemine igal silmapilgul wõimalik, 207,5 miljonit marka. Kui weel arwesse wõtta, et Eesti panga laenude otsekohesel kindlustusel wähe-malt 1 miljardi wäärtuses warandusi seisab, mida ka praeguse äärmiselt kriitilise konjunktuuri juures absoluut likwiidseks wõib pidada — mitmesugused wabriku tooresained, paber, tekstiilkaubad, naha-kaubad, linad, willad, metsamaterjalid jne., — mida pank wõiks igal ajal maha müüa ja riigi hoiusummad väliswaluutas kinni maksta.

Et Eesti panka mahutatud riigi hoiusummad panga üle 7 miljardilise aktiwiiga ja selle taga seiswate warandustega absoluutselt kindlustatud on, selle juures ei ole wist keegi tõsiselt kahelnud. Ette-toodud kindluste liiki ära märkides, on aga weel selge, et riigikassal wõimalus on oma hoiusummasid ka väliswaluutas täies ulatuses ja kiirelt kätte saada, kui ta sellekohase nõudmisega esineb: üle $\frac{1}{2}$ esimesel nõudmisel, ülejäänud osa 1—1 $\frac{1}{2}$ kuu jooksul. Puht-ärilisel ei kannataks selle all ka Eesti pank mitte, sest pantide ja laenu suuruse wahekorrad lubawad temale, kui ta sunnitud peaks olema, oma klientidega hoolimata talitama, panditud warandusi märksa alla turuhindade müüa. Kuiwõrd see aga tarwilik ja rahwamajanduslikult otstarbekohane on, selle juurde lubatagu mulle weel tagasi tulla. Ühte tahaksin ma aga juba praegu alla kriipsutada, et wist küll kuskil maailmas niisugust juhtumist ei ole olnud, et deponent, kellel pangas ligikaudu $\frac{1}{2}$ panga hoiusummadest on seismas, pealegi deponent, kes selle panga saatusest kui otsekohene peremees huwitatud on, niisuguse nõudmisega oleks esinenud.

Eesti panga laenupoliitika.

Arupärimises on öeldud, et riigikassa väliswaluuta ja teiste riigikassa rahasummade tarwitamine Eesti panga poolt selle panga wildaku laenupoliitika tõttu Eesti rahwamajanduse hurwidele lausa wastu käib. Niisama on eelarwe arutamise puhul mitme rühma poolt Eesti panga tegevust äärmiselt terawalt arwustatud.

Enne kui Eesti panga laenupoliitika juurde üle minna, lubatagu mull peatada mõne sõnaga nende üldsichtjoonte juures,

mille järele peaks arenema meie rahwamajandus, on ju Eesti pank selle majanduse üks kõige tähtsamatest ja tundelikumatest organisatsioonidest.

Meie majanduspoliitilist programmi väljendatakse sagedasti väga lühikese, aga kahjaks wähe konkreetset ütlewa lausega: „Eesti on põllumajanduslik riik.“ Selle juures, et meie riigis praegusel ajal põllumajandus kõige tähtsam ja põhjapanevam faktor on, ei ole wist keegi wähegi mõtleja inimene kahelnud.

Kuid, kas see peab tähendama, et meie kontsentreerime oma tegewust produtseerimise alal ainult põllutöö peale, rahuldame oma tarwidusi ostes wäljamaalt nii palju, kui palju meie oma produktsiooni ülejääkidest sinna müüa suudame. Minul oli juhus weel hiljuti ühe poliitikategelasega selle üle rääkida, kes niisugust majanduslikku arenemiskäiku kui kõige kindlamat ja terwemat soowitawaks pidas, sellejuures näiteks tuues Eesti asunikka Siberis, kes ainult labida ja kirwega warustatult peale hakkasid ja aegade jooksul heale seisukorrale tõusid. Praegune äärmiselt teraw kapitaaliwaesus, mis meil walitsemas, wõib küll meeleolu sunnil niisuguseid programme tekitada, kuid meile ei wõiks nad mitte wastuwõtawad olla. Meie ei tohi mitte ära unustada, et meie mitte mingisugune wõõra wõimu kaitse all seisew talupojakiht ei ole, waid poliitiliselt iseseisew rahwas, kellel oma mitmeti differentseeritud ülesanded, püüded ja tarwidused on, millede rahuldamine meid sunnib ka meie rahwamajandust mitmekülgselt kujundama. Teiseks, ei tohi meie ära unustada, et differentseerimise protsess meie kodumaal juba ammu enne meie riigi loomist on alanud ja meie riigile tema majandusliku ja sotsiaalse struktuuri suuremalt jaolt ette on määratud. Sellest selguwad ka meie majanduspoliitilised ülesanded — arendada meie rahwamajandust wõimalikult mitmekülgselt, silmas pidades loomulikka tingimusi ja reaalseid wõimaluste piirides.

Milles on siis Eesti pank oma laenupoliitikas nende sihtjoonte seisukohalt eksinud?

Kõige rängem etteheide, mis tema laenupoliitika alal temale on tehtud eelarwe arutamise puhul, kui ka warem mitmete ringkondade poolt, on see, et ta laenusid wälja on andnud ligikaudu $\frac{3}{4}$ oma portfelist, tööstusele ja kaubandusele, kuna

põllumajandus aga on saanud tähtsuseta osa. Kui räägitakse põllumajanduslikust krediidist, siis saadakse ometi selle all aru laenudest, mis lähewad põllumajanduslikkude melioratsioonide läbiwiimiseks ja üldise põllumajandusliku olukorra tõstmiseks. Et meie põllumajandus niisugust odawat ja pikaajalist laenu äärmiselt wähe, selle wastu ei saa keegi waielda. Kuid missuguste abinõudega pidi Eesti pank niisugust tarwidust rahuldama? Pangatähti emiteerida laenude wäljaandmiseks, mis kunni aastakümneid tasutakse, ei oleks ometi mingil tingimisel olnud lubataw. Kui juba praeguse kriisi ajal panga portfelli mitte küllalt likwiid ei ole, siis wõib ometi seda likwiditeeti teatawate ohwritega, mis laenuasaajad kandma peawad, ikkagi jalule seada, pikaajaliste põllumajanduslikkude laenude juures on see aga wõimatu.

Põllupidajate jookswatele tarwidustele on aga Eesti pank püüdnud wastu tulla laenuandmisega ja on neid laenusid wälja antud põllupidajatele otseteel panga jaoskondade kaudu, ühispankadele põllupidajatele edasilaenamiseks, ühistegeliste asutuste kaudu, kes põllupidajaid tarbeasjadega warustawad ja ka üksikute erafirmade kaudu erilisel põllupidajate wekslite diskonteerimisel müüdnud põllutööriistade, masinate ja wäetisainete eest. Et erilisel praegusel põllumajandusele raskel ajal Eesti pank siin wiimase wõimaluseni ja teiste alade kulul põllumajandusele laenuandmisega peab wastu tulema, on kindel.

Tööstuse ja kaubanduse finansseerimine.

Meie suurtööstus, peale mõne erandi — põlewkiwitööstus — ei ole mitte Eesti riigi ajal tekkinud, waid meie rahwamajandus on seda päranduseks saanud endisest ajajärgust. Sellejuures peab ütleva, et üks osa sellest, mis omal ajal on loodud teatawa suurriigi maailma-poliitilise konjunktuuri tõttu wõi endisest Wene majandusüksuse mastaabist wälja minnes, meie rahwamajandusele raskeks koormaks on saanud, nagu meie suured metallitehased. Isenesest meile ülejökäiwad, meie oludes mitte produktiivsed ja kui tööstusettewõtted terwikus wäljasuremisele määratud, oli ometi nende olemasolu sotsiaalsete küsimustega seotud, mis nende likwidatsiooni ainult aegamööda lubab ette wõtta. Kui Eesti pank neid

ikkagi sennini on finanseerinud, siis ei ole ta seda mitte teinud oma otsekoheste ülesannete seisukohalt välja minnes, waid raskuste ärahoidmiseks, mis nende ettevõtete järsk likwideerimine oleks sünnitanud riigile.

Teine osa meie suurtööstusest — paberi-, tekstiil-, puuümbertöötamise- ja tsemenditööstus on meie oludes täiesti eluwõimulised ja moodustawad õige tähtsa osa meie rahwamajanduse produktiivsest warandusest. Muutunud poliitiliste olude tõttu pidid need ettevõtted, kellel endisel ajal awarad rahaallikad kasutada olid, suure kapitaalipuuduse all kannatama. Kuna need ettevõtted meie sise-maa tarwiduste katmiseks kui ka väliswaluuta muretsemiseks tähtsadi faktorid on, pidi Eesti pank jõudumööda neile finanseerimisega wastu tulema, wähemalt sel määral, et nende produktiivetei mitte langeda lasta. Kui maailma rahaturu konjunktuur wähegi paraneb, wõib kindel olla, et need ettevõtted ennast tarwilikul määral väljaspoolt kapitaalidega warustada suudawad.

Kolmas liik meie tööstusest on meie keskmised tööstuslikud ettevõtted. Siia kuulub terve rida ettevõtteid, mis suuremalt jaolt Eesti iseseiswuse ajal on ellu kutsutud wõi ümber moodustatud. Kaugelt suurem osa nendest ettevõtetest on täiesti kindlal alusel ja elujõulised ka praeguse kitsikuse peale waatamata, kuna teatud osa neist, wõib olla, praeguse kriisi tõttu likwideeruma peab.

Mis kaubanduse laenusse puutub, siis ei saa ma siin alla kriipsutamata jätta, et iseenesest need laenuid panga põhikirja mõttes kõige likwiidsemad on ja normaalaegadel igatahes õige tähtsa osa panga portfelligist peawad moodustama. Kuna aga kaubanduse alal meie weel väga lähema minewiku mõjude läbi tingitud oludel spekulereerimist ja mittesoliidsust ette tuleb, on Eesti pangale etteheiteid tehtud sellepärast, et pank kaubandust sel määral on finanseerinud. Ma ei taha sugugi salata, et pangaklientide seas ka ärimehi on, kes mitte püsima ei jää ja kelle ärid likwideerimisele lähewad. Kuid sellepärast ei saa meie ometi kaubanduse finanseerimist hukka mõista. Pean weel juurde lisama, et umbes $\frac{1}{2}$ kogu kaubanduslikust krediidist on saanud ühistegewus.

Eesti panga tegewuse arwustamise juures eelarwe puhul Riigikogus peetud

kõnedes, on pangale rasked etteheited tehtud, et krediidiandmine ei sünni mitte õiglaselt, et teatawatele ringkondadele iseäralikkude mõjude tõttu liig suured krediidid on antud, kuna teised aga õiglusewastasel ilma on jäetud. Panga juhatuse ja nõukogu esitajate seletuste põhjal on küll krediidid üksikutele ettevõtetele ja isikutele antud mitmesuguses ulatuses, kusjuures peale kindlustuste weel arwesse on wõetud ettevõtte produktiivsus ja rahwamajanduslik ulatus, osalt ka ühesugustel teistel tingimustel, finanseerimise wõimalused mujal. Ma ei loe mitte wõimalikuks panga wahekordasid üksikute firmadega ette kanda, kuid arwan, et väga tähtis ja tarwilik oleks, kui Eesti panga nõukogu liikmete arw täiendataks suurema arwu uute liikmetega üksikutest Riigikogu rühmadest, et Riigikogul wõimalik oleks panga tegewust üksikute oma liikmete kaudu jälgida.

Eelarwe-kõnedes ettetoodud arwustusi kokku wõttes pean järeldama, et teiste etteheidete kõrwal kõige grawiteeriwam, mis Eesti panga poliitika puhul on tehtud, on see, et pank liig suurel määral laenusid on andnud, mille tõttu ebanormaalne ettevõtlikkus on tekitatud, mis meid inflatsiooniga majanduslikule kriisile on wiinud.

Kuna meie majanduslik elu ilmasõja, rewolutsiooni ja meie wabadussõja läbi täiesti lagedaks oli läinud, on ka päris loomulik ja arusaadaw, et endiste waremte kohendamisega ka uut looma hakati, see oli loomulik reaktsioon möödaläinud seisaku peale. Et sellejuures ka palju nõnda nimetatud „Gründertum“i ilmsiks tuli, oli paratamata nähtus. Kuid ei saa ometi keegi salata, et meie majanduselu pidi rekonstrueeritama, niisama tuli uut ja mitmeti muutunud oludel ka majanduslikul alal täiesti uut ellu kutsuda. Et Eesti pank nendele püüetele krediidi andmistega appi pidi tulema, on ka loomulik. Kuna panga laenuid 1921 a. lõpuni aasta jooksul wõrdlemisi õige aegapidi olid kaswand, oli laenude tõus 1922 a. jooksul juba õige tuntaw, ka selles oli meie 1922 a. liig õnnelik konjunktuur teatawat mõju awaldanud ja hoogu andnud.

Käesolewa aasta kaubabilansi passiwiteedi esimesed tagajärjed hakkasid ennast alles kewadel tunda andma, millest Eesti pank oma laenudeandmist ka kohe rewideerimisele on wõtnud. Nagu juha-

tus ühes nõukoguga oma ettekandes Wabariigi Walitsusele seletab, on Eesti pank juba warakewadel ära tundnud, et pank uute laenu nõudmistele enam wastu tulla ei saa, waid isegi krediitide piiramisele peab asuma. Kui see kohe läbiwiidaw polnud, siis järgmistel olulistel põhjustel: esiteks tuli lõpuni wiia ehitussesoon, mida ka riik oma ehituslaenuga jne. algatas, ning soowitawaks pidas. Teiseks läks meil täiesti kaduma wihmade tõttu sügisene kaubandus ja laadate hooaeg, mille tõttu raha liikuma ei tulnud ei linnas, ega maal ja laenuude terawam piiramine meie majanduse häwinemist oleks tähendanud. Ka ei saanud tähelpanemata jätta kogu Euroopa üliterawa kriisi mõju meie majanduses: Wene ja Saksa rahwa ostujõu kokkuwarisemise järele paiskasid tööstusmaad meid, kui kindla waluutaga maad, turgude otsimisel uute ja odawate kaupadega üle, müües neid otsekohe oma esitajate läbi, tarwilikul korral ka wõlgu, nii lühema kui ka pikema aja peale. Selle tõttu kadus Eesti pangal wõimalus oma krediitipoliitika läbi kauba sissewedu reguleerida. Teisest küljest sattusid meie firmad, kes wäljamaalt wõlguostetud kaupe sügisel realiseerida ei saanud, maksu tähtpäewade kättejõudmisel raskesse seisukorda. Need põhjused löid eeltingimised, mis pangale wõimatuks tegid laenuandmist rohkem piirata, kui seda tehtud on, ilma et suuremaid wapustusi ellu kutsuda, pankrottide, tööpuuduse jne. näol.

Laenuandmise piiramist maikuul algades jõudis Eesti pank alles nowembris niikaugele, et laenuude summa mitte enam ei tõuse, waid langema on hakanud.

Detsembrikuu andmed ei ole küll senni lõpulikud, kuid on kindlasti näha, et see laenuude langemine ikka kindlamini edasi kestab, kuna iseäranis jõulueelne kauplemishooaeg sularaha turule toob ja laenuude tasumist wõimaldab. Kõigepealt selle tõttu on juhatus kindlas arwamises, et eelolewa talwe jooksul pikalise ja plaanikindla kawa järele läbi wiia kawatsetaw laenuude kokkutõmbamine wõimalikuks saab, ning meie rahaturul tasakaalu jalule seab, ilma et meie majandus selle all tuntawalt kannataks.

Eesti pank on oma laenupoliitikaga alati keskteed käia püüdnud, waatamata tihtimuuutuwate nõuete peale meie awaliku arwamise poolt. Kuna 1922/23 a. talwel soowitawaks peeti, et Eesti pank

laenuandmistega weelgi ohtramalt talitama peaks, et alla suruda kõrgeid laenuprotsente, tõusis seltskonnas käesolewa aasta suwel ja sügisel pahameeletorm, kui pank laenuandmise piiramisele asus, mis panga kawatsuste läbiwiimist äärmiselt raskendas. Kui awalik arwamine Eesti panga poolt juba waremalt algatud laenuude piiramist hindama on hakanud, ning wastupidiselt endisele seisukorrale nüüd laenuude äärmist piiramist nõuab, siis peab Eesti panga juhatus ja nõukogu ka nüüd mõõdukalt laenupoliitikat õigemaks, kindlas usus, et meil wõimalik on käesolewast kriisist üle saada, ilma et selleks meie majanduslikka ettevõtteid tarwis oleks ohwerdada. Kui ma eelarwe arutamise puhul meie üldise majandusliku seisukorra üle kõnelesin, juba siis tähendasin ma ja ei salga seda ka praegu, et meil äärmiselt teraw majanduslik kriis olemas on. Mis selle kriisi põhjuseks on, seda on igal pool ajakirjanduses, ja ka Riigikogu ringkondades püütud igatepidi analüüeerida ja põhjusi leida, mis seda tekitanud. Üks nendest põhjustest, mida arupärimises näidatakse, on Eesti panga liig awar laenupoliitika. Peab ju tunnistama, et kui meie ettewõtlikkuses oleks ettewaatlikumad olnud, siis oleks meil praegune kriis olnud wähe pehmemal kujul. Muidugi mõista on seda parem ja selgem ära näha praegusel ajal, tagant järele waadates, kui wõib olla aegadel, kui sellele seisukohale on pidanud asuma, mis wiimastele arwustustele põhjust on andnud. Kuid seletada, et ainult Eesti pank siin oma laenupoliitikaga on kriisi wälja kutsunud, ei oleks mitte küllalt õiglane. Mina arwan, et kriisi on wälja kutsunud üldine tõus, mis meil peale 1921 aastat majanduslikus, kui ka riigielus oli ja see tõus wõib olla on meid liig optimistlikuks teinud ja meie wõimet üle hinnata lasknud praegusel ajal. Juba eelarwe-kõne puhul oli minul au nende wõimaluste peale tähelpanu juhtida, mis meil tulewal aastal ka aktiivse produktsiooni suhtes on ja mida meie loota wõiksime.

Ma olen kindel, et praeguse aja kriisist wõib üle saada, kuigi teatawate ohwritega, kuid sellejuures on minu arwamise järele kõige esimene nõudmine, et meie oma marga igal juhtumisel stabiilse hoiame, sest marga langemisega on kõik teised probleemid ja halbtused seotud. Marga langemise ärahoidmiseks on tar-

wilik raha deflatsiooni läbiwiimine ja raha kokkutõmbamine, kuid see peab sündima, ilma et meie selle läbi oma rahwamajanduse organisatsiooni kõigutaksime, ja ma usun ka, et see kindlasti võimalik on. Kuid selleks peab olema kaastöö kõigi faktorite poolt, kes mõõduandwad on. Walitsusel peab olema kõigepealt Riigikogu usaldus ja seltskonna abi ja kaastöö, ainult niisugustel tingimistel oleks meil võimalik sellest raskest ajast üle saada.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on rkl. Jürman'il korra kohta.

A. Jürman (põl.): Teen ettepaneku määrata 20-minutiline waheaeg.

Juhataja J. Tõnisson: Palun arupärijaid teatada, kas nad wastusega rahuldatud on.

M. Juhkam (töer.): Arupärijate nimel teatan, et see wastus arupärijaid mitte ei rahulda ja teen ettepaneku läbirääkimised kohe awada.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on korra kohta rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Ma pean rkl. härra Jürman'i ettepaneku wastu kõnelema, sest meie oleme praegu alles härra rahaministri seletuse ära kuulanud ja praegu otsustas Riigikogu arupärimise puhul peetawate läbirääkimiste juurde minna, sest et see wastus arupärijaid mitte ei rahuldanud ja nõnda on paratamata tarwis ära kuulata ka teist poolt enne waheaega ja sellepärast on juba parem, kui meie mitte praegu waheaega ei tee, waid selle järele, kui me teist poolt ka oleme kuulanud.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on korra kohta rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer.): Härra Martna oli waheaja wastu, kuid ma pean meelde tuletama, et härra Martna on alati mitte ainult waheaega nõudnud seal, kus väga tähtsate asjadega tege mist, waid isegi mitu päewa selleks soowinud, et läbi kaaluda seda, mida ette kant. Praegu loeti aga terwe rida arwusid ette, mida wõimatu nendel, kes kiirkirjutaja ei ole — ja wist Riigikogu liigete hulgas neid ei ole — lihtsalt no teerida. Et aga siiski nende arwudega kohe peab siia kõnetooli tulema ja ope-

reerima, siis mina arwan, et waheaeg peaks siiski määratama, sest kui meie need numbrid kätte oleme saanud, wõime meie neid ometi läbi waadata, ja mina olen selle poolt, et täna läbirääkimised tulewad, aga siis kas $\frac{1}{4}$ - ehk $\frac{1}{2}$ -tunnilise waheaja järele.

M. Martna (sd.): Ma pean oma sõnade kohta niipalju tähendama, et ma arwasin arupärimise ettepanijatel need andmed tuttawad olewat. Mina kuulsin neid küll ka alles praegu esimest korda, ka teistele Riigikogu liigetele on need andmed arwatawasti wõõrad, siis wõtan ma oma praegu awaldatud ettepaneku tagasi. Kui härra Strandman'i arwates waja on waheaega määrata, siis on ta wististi tarwilik, sest härra Strandman on ju see Riigikogu liige, kes öieti selle arupärimise taga seisab.

Juhataja J. Tõnisson: On tehtud kaks ettepanekut: 1) Wabariigi Walitsuse wastamise puhul läbirääkimisi awada, 2) 20-minutiline waheaeg määrata. Esimesena panen hääletamisele ettepaneku läbirääkimisi kohe awada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud läbirääkimisi kohe pidada.

Nüüd panen hääletamisele rkl. Jürman'i ettepaneku — määrata 20-minutiline waheaeg. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud waheaega määrata.

Kuulutan 20-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 11.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 11.40 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu koosolek kestab edasi.

O. Strandman (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Martna sõnadest paistis wälja, nagu arwaks tema, et see arupärimine on esitatud ilma, et kindlaid andmeid oleks olnud, sest et kui neid kindlaid andmeid olemas oleks, siis ei oleks põhjust olnud waheaja määramiseks. Mina tahaksin peatada mõne sõnaga selle juures, kuidas üldse aru pärida tuleb ja kuidas arupärimiste sisse-

andmisega lugu on. Kui arupärijatele kõik faktid ja asjaolud juba enne teada on, kui arupärimine sisse antakse, ja kui need faktid täiesti ümber lükkamatud on, siis ei ole ju mingit mõtet arupärimist esitada, vaid siis tuleks esitada wastaw resolutsioon ja selle resolutsiooni wastuwõtmist nõuda. Mina arwan, et meil Riigikogus wõib väga harwa ette tulla juhul, kus arupärimise täielik faktiline materjaal juba tema esitamisel arupärijatel tarwitada oleks olnud. Mis eriti praegusesse arupärimisse puutub, siis pean ma ütleva, et meil teatud faktiline materjaal tarwitada oli ja see materjaal oli riigipanga aruanne 31. oktoobrist 1923 a. ja peale selle need kirjatükid, mis ajakirjanduses, eriti spetsiaal ajakirjanduses ilmunud on. Muid materjaale meil tol ajal tarwitada ei olnud ja ei olnud ka tarwitada tänaseks koosolekuks. Siin on nüüd wahepeal üks juhtumine ette tulnud, mida ma tahaksin kinni naelutada. Nagu härra rahaminister seletas, on wahepeal olnud riigikassa rewisjon, seda on ka ajakirjanduses ette toodud. Kahjuks pean ma tunnistama, et see rewisjoniakt on teada wist ka õige suure hulga Riigikogu liigetele, aga eriti meie rühmale ei ole seda akti mitte antud.

Kui mina eile küsimuse üles tõstsin, et Riigikogu juhatus kaudu nõutada seda rewisjoniakti, mis minu arwates mingisugune saladus olla ei wõi, et see ka meile teatawaks tehakse, siis on eriti härrad sotsiaaldemokraadid selle wastu olnud, nii et härra Martna selles asjas praegu paremas seisukorras on, kui meie rühm, kes praegu koalitsioonis on. (M. Martna (sd.): Meie olime nõus sellega ja nõudsime, et kõigile see rewisjoniakt antakse, aga mitte Teie rühmale üksi. J. Wain (sd.): Aga mikspärast peab seda Riigikogu juhatus tegema?)

Juhataja J. Tõnisson: Ma palun rahu. Tarbekorral wõidakse sõna wõtta.

O. Strandman (tõer.): Kui teie ei taha seda enese peale wõtta... (J. Wain (sd.): Sarnaseid insinuatsioonid ei ole tarwis!) Mina ei tea kas see nüüd insinuatsioon on, kui kindlaid fakte siin ette tuuakse, aga kui teie soovite, siis pidage seda insinuatsiooniks.

Mina tahan küll wastutuse selle eest oma peale wõtta, sellepärast, et ma ise seda nõudsin. (J. Wain (sd.): Eks Teie siis wõtke. K. Wirma (sd.): Aga Teie oleks pidanud teada olema, et Riigikogu juhatus peab seda kõigile andma.) Härra Martna tegi ju mulle etteheite... (J. Piiskar (is.): Teie saite ministri kõne waheajaks tarwitada, aga meie ei saanud.)

Mis nüüd härra rahaministri kõnesse puutub, siis ei ole minul mitte midagi selle wastu, et teda kõigile anda. Mina sain teda sellepärast, et mina kõige enne küsisin. Kui nüüd teised teda ka tahawad läbi lugeda, siis wõib ju waheaga pikendada. (Wahelhüüe: See oli täna lehtedes.) Mina ei ole tänaseid lehti lugeda saanud, selleks oli mul liig vähe aega. (M. Martna (sd.): Mina ei ole ka weel saanud lugeda.) Noh, jäägu, kuid nähtawasti koosoleku lõpetamiseks ettepanekut ei tehta, siis läheksin mina üle härra rahaministri seletuse juurde.

Kõigepealt peatas härra rahaminister kullawaluuta kasutamise ja hoidmise juures ja konstateeris siin tõsiasja, et Eesti riik on wiimase aja jooksul, 1920, 1921 ja 1923 aastatel 6.769.000 kuldrubla wälja andnud riiklikkudeks otstarbeteks ja seda on tehtud kulla ja wäliswaluuta tagawaradest. Mina pean nüüd küsima, kas on riigimajanduslikult niisugune seletus wastuwõetaw. Minu arusaamise järele ei ole ta seda mitte ja nimelt järgmistel põhjustel. Kõigepealt, kui meie oma eelarwet vaatame, siis näeme, et tema teatawal wiisil bilanseeritud wõi tasakaalu wiidud on. Seal on nii seatud, et riigi sissetulekud tema wäljaminekud katma peawad. Kui aga nüüd puudujääk esineb, siis peab Riigikogu otsustama eelarwe wastuwõtmisel, kuidas tema seda puudujääki katta tahab. Meil on eelarwes otsekohe öeldud, et seda puudujääki tahetakse katta krediitoperatsioonidega ja laenudega, nagu see kõigil Riigikogu liigetel teada on. Eesti riik wõib laenusid teha ainult Riigikogu loaga, see on ju päris kindel. Kui riigi eelarwes puudujääk tuleb, siis ei saa walitsus seda üksi laenu teel katta, waid temal peab Riigikogu luba olema, siis alles wõib ta laenu operatsiooni kätte saada. Kolme aasta jooksul, mis mina eelarwe-kommisjoni istungitest osa wõtnud olen, ei ole kuul-

nud, et seal kunagi teistsugune arwamine walitsenud oleks, kui see, et kui laen tuleb teha, siis peab selleks Riigikogu luba andma. Sellekohta ei ole, minu arwates, Riigikogul mingisugust kahtlust olnud. (M. Martna (sd.): Wäga õige.)

Mis puutub reserwidesse, siis on härra rahaminister nähtawasti sellel seisukohal, et Wenemaal saadud kuld kuulub samuti riigi sissetulekute hulka, nagu teisedki riigi sissetulekud ja tema tarwitamise kohta maksawad samad määrused, kui teistegi riigi sissetulekute kohta. Ma pean ütleva, et härra rahaminister on siiski teisel arwamisel olnud, sest kui teie wõtate meie eelarwe, siis näete, et selle seletuskirjas on Eesti riigi tulud ja kulud üles loetud 1918 a. kuni 1924 a., kuna kullafondi seal hulgas wõetud ei ole. (Riigivanem K. Päts: Loss ei ole ka üles wõetud.) Seal liikumata warandusi üles wõetud ei ole. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kas Horthi täkud on üles wõetud?)

Teine seisukoht, see on puht majanduslik seisukoht on, kas tulewad riigi wäljaminekud, mis wäliswaluutas tehakse, nagu riigikaitse kulud, harilikus eelarwe-korras rahuldada, wõi tulewad rahuldada sellest kullafondist, mis Wenemaal saadud? Mina ei saa hästi aru, kuidas härra rahaminister arwab, kuid tema seletusest, mis ta Riigikogule ette kandis, wõib siiski arwamisele tulla, et neid wäljaminekuid, mis riik on sunnitud tegema oma ostmisteks wäljamaal, wõib katta sest kullafondist. Pean ütleva, et see arusaamine ei ole millegiga põhjendatud ja tema tagajärg on see, et siis ei ole eelarwet üldse waja. Ja kui kauaks siis niisugust fondi jätkub, et riigi wälis-tarwidusi katta? See on ette näha. See summa kõigub 1 kuni 1½ miljoni kuldrubla ümber, mõnikord rohkem, mõnikord vähem, ja praegust fondi wõib selleks 4—5 aastaks jätkuda. Kui asuda niisugusele seisukohale, et see loomulik nähtus on, et riik oma wäliswaluuta sellest tagawarast muretseb, siis wõib öelda, et 4—5 aasta pärast Eesti riigil enam mingisugust fondi ei ole.

Kolmas seisukoht oleks niisugune, et wäliswaluuta, mis riigimajandusest, näiteks metsamüügist saadakse ja mis suure osa riigi majanduslikkudest sissetulekute wälja teeb, ehk see waluuta küll erakaupmeeste kaudu sisse tuleb, see lä-

heb üldise rahwamajanduse kasuks ja sellepärast on riik sunnitud tarwitama oma wälisoperatsiooni kulude katmiseks summasid samast allikast, kui riigikodanikud.

Ma ei taha selle küsimuse juures rohkem peatada, sest igal mõtlejal Riigikogu liikmel on see küsimus läbi kaalutud ja selge ja tuleb selle kohta ühel wõi teisel wiisil wastust anda.

Kolmas küsimus, mis härra rahaminister ette tõi, õieti kõige tähtsam ja olulisem küsimus praeguse arupärimise juures, on riigi kulla ja wäliswaluuta reserwis hoidmise küsimus. Härral rahaministril on wormiliselt täiesti õigus seletada, et kui seadus, mis riigirentei ära kaotas, kõik riigikassa operatsioonid Eesti panga peale pani, et selle seaduse põhjal kõik riigi tagawarad sinna depoose hoiule pidi antama ja seda on ka tehtud. Wõib olla, et härra rahaministril õigus oli ka kullafondi jookswale arwele panna, mina selle wastu ei waidle, sest teatawa poliitika juures ei ole selles ka mingisugust hädaohtu näha, kuid siis tuleks ühtlasi walitsuse poolt järelwalwe sisse seada, sest walitsus on Eesti panga põhikirja järele eestkätt selle panga tege-wuse eest wastutaw.

Enne kui selle küsimuse juurde minna, pean tähendama, et lugu mitte päriselt nii ei olnud, nagu härra rahaminister seletas, sest nähtawasti ei ole riigikassa waluuta reserwid mitte korruga Eesti panka mahutatud. Kui wõtame riigipanga aruande, siis näeme meie, et mitte sel silmapilgul, kui renteid lõpetati ja kõik Eesti rahad riigipanka üle wiidi, et sel silmapilgul kõik waluutatagawarad Eesti panka üle wiidud ei ole. Ma arwan, et seda ka härra rahaminister eitama ei hakka. Ma konstateerin fakti, et riigi waluutatagawarad on aeg-ajalt Eesti panka wiidud. Ja nii palju, kui ma pangabilansist aru saada wõin, siis on seda tagawara just selle järele sinna wiidud, kui wõrd Eesti pangal waluutatagawarad hakkasid kokku sulama. Kui need waluutatagawarad suured olid, siis oli nähtawasti nende hoidmise wiis teine, neid ei olnud mitte suurel määral Eesti panka mahutatud. Alles siis, kui Eesti panga oma tagawarad hakkasid kokku sulama, kui nad wähenesid, siis toodi neile aeg-ajalt, pärast wist korruga suurem summa riigikassa summadest lisa. Mina pean ütleva, et minul praegu mitte wõimalust

ei olnud Eesti pangast ega riigikassast teateid nõudma minna, kuidas need summad senni alal hoiti. Räägitakse, et nemad on Inglismaal pangas alal hoitud, kus Eesti pangal ja Eesti riigil kokku kaks miljardit olnud. Kas need teated õiged on, seda ma kindlasti öelda ei wõi, aga niisugused jutud on publikumis olnud. Kui meie läheme nüüd waluutatagawarade hoidmise juurde Eesti pangas, siis on siin üks asi, mis minu arwates kõige tähtsam on, see on küsimus, kuidas waluutat sinna mahutati. Kas pidi waluutat sinna mahutama ilma tagatiseta, ilma mingisuguse kindlustuse nõudmiseta, ilma korra ära määramata, kuidas neid tarwitada? Ma pean ütleva, et seadus ette ei näe, et need summad peaksid Eesti pangas hoiul olema ja ei saa mitte öelda, et „mina mahutasin nad sellepärast Eesti panka hoiule, ja sellepärast ei ole teil minule mingisuguseid etteheiteid teha, kui need tagawarad nüüd osalt on kokku sulanud.“ Ma arwan, et selle seletusega mitte leppida ei saa, sest wana riigitarkus ütleb: riiki walitseda tähendab ette näha. Kui rahaminister nüüd õieti suure summa, tema oma seletuse järele on see pool riigi kulla- ja waluutatagawarast, Eesti panka hoiule paigutas, siis pidi ta kindlasti teadma, et Eesti pank on äriiline ettevõte, mis küll riigi rahaga töötab, et siis tema, kui rahaministri kohus oli just Eesti rahwamajanduse kohta tähtsate summade tarwitamiseks kindlad juhtnöörid maksma panna. Siis peab ta olema meie rahaministri seletusest kuulnud, et niisugune korraldus oleks tehtud. Tagajärjed näitawad, et niisugust korraldust tehtud ei ole. Kuna meie esimene etteheide selle kohta, kuidas selle peale waadata, et riigi kulusid väliswaluutas katta tuleb, õieti puhtteoreetiline oli, on praegune seisukoht täiesti praktiline. Ma pean ütleva, et kui tulewikus seda poliitikat Eestis jätkatakse, see tähendab riigisummad Eesti panka mahutatakse, ilma, et kindlaid juhtnööre sellekohta oleks, kuidas neid tarwitada, kuidas neid alal hoida ja kui palju wõib neid liikumas olla, et meie siis alati kriiside kartuse all peame elama. Niisugused kriisid wõiwad igapäewaseks nähtuseks saada. Riigisummadega ei saa nii ümber käia, kui erasummadega, ja riigipank ei ole mitte erapank, kes ainult kasu peale wälja läheb, waid riigipangal on hoopis teised ülesanded. Siin tuleks nüüd

ühe asja juures peatada. Härra rahaminister ütles oma kõnes, et Eesti pank maksab Eesti riigi hoiusummade pealt protsente. Ajakirjanduses on sellest suurel numbril teatud. On öeldud, kust ta need protsendid wõtab, mis ta riigile maksma peab. Kui ta raha kassas pidama peab ja seda ei tohi wälja laenata, siis ta protsente maksta ei saa, aga pank peab protsente maksma. Wälja laenata ei tohi ja sellepärast ei saa ta protsente maksta. Niisugune seisukoht, et riigipank peab riigile hoiusummade pealt protsente maksma, üldse õigustatud ei ole. Riigi rentei ülewõtmise seaduses on ette nähtud, et riigisummade pealt protsente ei makseta. Mina arwan, et riiklikule majandusele wõib niisugune protsendimaksimine hädaohtlikuks saada, nagu ta praegu hädaohtlikuks on saanud. Mis nüüd praegusesse seisukorda waluuta alal puutub, siis peab ütleva, et see seletus, mida härra rahaminister andis, meid ei wõi rahuldada. Kõigeparema tahtmise juures ei ole praegu selge, kui suured waluutatagawarad riigil on. On awalikult öeldud, et mina see inimene olen, kes Eesti marga kõikuina on pannud. (K. A. St (sd.): Kas härra ministri kõnes ka seda oli.) Ei, seda mitte. Mis mina oma eelarwe-kõnega ütlesin, on, et Eesti pank on ära tarwitanud umbes 640 miljoni Eesti marga eest waluutat ja ma pean ütleva, et ma eksisin selle juures, sest see summa on suurem. Täna on teile, härrad Riigikogu liikmed, seletatud riigikontrolööri andmete põhjal, nagu seda härra rahaminister oma kõnes näitas, et Eesti pangale on hoiule antud üle 1 miljardi 200 miljoni väliswaluutat. Sellest on, nagu rahaministri seletusest näha, mõnisada miljonit järele. Härra rahaminister ütles, et Eesti pangal oleks wõimalik kahe kuu wõi 1½ kuu jooksul riigi väliswaluuta hoiusumma kinni maksta. Peab tähendama, et rahwamajanduslikult see täiesti läbiwiimata on: see oleks rahwamajanduse ruineerimine, ja ma olen kindel, et siin Riigikogus, wõib olla peale mõne üksiku inimese, ei ole kedagi, kes seda nõuaks, sest et kõik teawad, et selle all kõige rohkem rahwamajandus kannataks. Ma arwan, et Riigikogus ükski wastutawatest isikutest seda ei tahaks, et neid laenusid tuleb otsekohe sisse nõuda. Kuidas tuleb nüüd waluuta Eesti panka mahutamise peale waadata, sest tingimata on see üks peapõhjustest meie

majanduskriisile? Kuigi mitte just peapõhjustest, siiski teame, et see meie majandusliku kriisi lahendamist väga raskeks teeb. Minu arwates peame siin õieti Eesti panga bilansi siiski natukene analüüsi alla wõtma. Mitte selles mõttes, et selgusele jõuda, kellele raha on välja antud, seda ma seletasin juba oma eelarwe-kõnes, et küsimuse juures, mida meie praegu arutame, mitte tähtis ei ole, kas laen on antud ühele wõi teisele isikule, — see on ka oma kohta poliitiline küsimus, — aga mina waatan praegu seda küsimust hoopis teisest seisukohast.

Ma tahan praegu üht teist fakti konstateerida. Kõigepealt peab selgusele jõudma, kelle raha see on olnud, mis Eesti pank välja laenanud, ja siin selgub, et siin on peaaegu täiesti riigi raha olnud. Sellest järgneb Eesti panga iseäraline seisukoht. Kui pank töötab wõõra rahaga, siis peab alati kartma, et kui kuulujutud laiali lagunewad, siis tulewad inimesed, kes oma raha pank mahanud, ja nõuawad seda pangast tagasi. Raha on aga teiselt poolt välja laenatud, sest pank teist talitada ei saa, ja ta ei saa alati raha neile, kes raha hoiule on toonud, välja maksta, ja nii wõib seisukord äärmiselt halvaks minna. Ma pean ütleva, et Eesti pangal ei ole praegu weel niisugust seisukorda. Teie wõite temale etteheiteid teha, aga see tema tegeliku seisukoha peale ei mõju. (J. Soots (põl.): Aga wäljamaal.) Wäljamaal, ja see on teine küsimus. (J. Soots (põl.): Tema wõib kindel olla, aga teda ei usta.) Kui panga seisukord iseenesest kindel on, siis seda seeläbi kõigutada ei saa. Mis aga puutub margakursi, siis on see hoopis teine asi. Kui meie analüseerime panga seisukorda, siis näeme, et tema iseenesest päris kindlal seisukohal on ja õieti mingisuguste rahawäljanõudmiste katastroof teda ei ähwarda. Eesti riik ja Eesti majandus kannataks meie margakursi langemisel. Eesti pank aga otsekohe mitte ei kannataks. Läheme nüüd meie rahakindlustamise poliitika selgitamisele. Tagant järele waadates on siin seisukohad päris selged. On olemas teated ühe aja kohta ja nimelt juulikuu kohta 1922 a. Siis olid arwatawasti Eesti riigi wälisfondid ja Eesti riigi kullatagawarad kõik weel alles, umbes 2½ miljardi Emk. suuruses. Nagu Eesti panga aruandest sel ajal näha, oli pangal ostetud wäliswaluutat, kui ma ei eksi,

1 miljardi 88 miljoni Eesti marga wäärtuses. See on siis kokku kulda ja wäliswaluutat üle 3½ miljardi Emk. wäärtuses. Emissioon oli sel ajal, nagu statistilistest andmetest näha, umbes 3 miljardit 200 miljonit Emk. Sellest summast oli kindlasti osa Eesti pangas ja riigikassas hoiul, nõnda wõib öelda, et tegelik emissioon oli tol ajal vähem kui 3 miljardit. Ja mina tahaksin nüüd küsida, austatud rahwasaadikud, kas on üheski Euroopa riigis pangad sarnases seisukorras olnud, kus paberraha mitte ainult kullaga ja kullawaluutaga kaetud ei olnud, waid isegi ülekaetud umbes 20%. Ma konstateerin, et niisuguses hiilgawas seisukorras ei ole ükski emissioonipank kuskil Euroopa riigis wiimasel ajal peale sõda olnud, ja siin on tarwis olnud meie rahale kindel alus panna. Kui meie nüüd waatame wäljamaa emissioonipankade seisukorda, siis meie näeme, et kullatagawarad olid Wenemaal wana Wene riigi pangas nii suured, et 50% paberrahast oli kullaga kaetud. Inglismaal, kus tshekisüsteem maksmas, on kullatagawarad teised. Inglismaal on osatud rahaasjandust teisel wiisil kujundada, sest iseenesest ei ole see riigile kasuks, kui tal suured kullatagawarad, kuna kullatagawarad on surnud kapitaal. Sellejuures tahtsin ma weel peatada. Siin on majandusteadlastel õige mitmesugused teooriad. Prantsuse teadlased seletawad: kui Prantsuse pank emiteerinud teatawa hulga pangatähti, ja nende kurs on kindlustatud kaubanduse tasakaaluga, siis tegelikult keegi kuld- raha ei taha. Milleks seda 8 miljardit kulda waja, mis Prantsuse pangas ilma protsentideta seisab, vähemalt osa temast tuleb kindlasse kohta kuhugi wälisriiki paigutada, kus raha kannaks suuri protsente. Ma pean ütleva, et niisugust küsimust on ka meil erawiisil arutatud ja iseenesest ei ole sugugi wõimatu, et Eestis seda mitte teha ei saadaks, et meie oma kulla- ja waluutatagawarasid ei saaks wäljamaale kindlasse panka teenima panna. Üldine arwamine on aga see, et seda raha ei tohi milgil tingimisel kodumaale paigutada. Ja ma pean ütleva, et ka minu praegune arwamine on see, et wäikene riik wõiks oma kapitaali paigutada hoiule suuremasse riiki, kus ta kasu tooks. Kas see meil läbiwiidaw on, see oleks muidugi rahwaesituse otsustada. Mis on aga meil tehtud? Meil on selle asemel, et fondi hoida wõi wälja-

maale paigutada, tema Eesti panka wiidud. Siis on olnud jutud, mis pealt näha päris loogilised, et mikspärast peaks meie raha minema sinna, kus teda wälja laenatakse Manchesteri, Birminghami ja Liwerpooli kaupmeestele, mikspärast seda raha mitte kodumaal ära kasutada ja kodumaal kaupmeestele wälja laenata? Nähtawasti selle tagajärjel ongi osa meie fondist kodumaal turule lastud ja osalt, nagu härra rahaminister seletas, ära müüdnud, osalt wälja laenatud. Meie oleme siin teed käinud, millel mingit teoreetilist põhjendust ei ole, ja tagajärjed on meil käes.

Ma ei taha mitte pikemalt peatada praegusel silmapilgul rahaministri poolt ettekantud seletuste juures meie kaubanduse ja tööstuse üle. Ma pean ütleva, et niikaugele ma veel ei saanud, et neid andmeid läbi lugeda ja tasase ettelugemise järele selgitada oleks wäga raske. Härra rahaminister seletas, et Eesti pangal mitte ei ole wõimalust anda summast, mida meie põllumajandus vajab. Siis peab otse ütleva, et sel põhjendusel on teatawad alused, aga ma arwan, et ka siin oleks teid leitud, kuidas seda teha, kuid need küsimused on täiesti omaette küsimused ja neid selgitama hakata ilma, et selle üle pikemalt wõiks mõtteid wahetada, oleks ehk liiga warane. Ei ole siin praegu peaküsimus selles, kas tööstus ja kaubandus on wähe wõi palju finanseeritud, waid selles, et üldse on liiga palju finanseeritud. Kui meie rahaline seisukord hea oli, siis oleks tulnud meie rahaasjandusele kindel alus panna, sest nüisugused hiilgawad silmapilgud ei kordu niipea, ja wõib olla tuleb aastaid oodata ja wõib olla isegi aastakümneid, kunni meie jälle nüisuguse seisukorra kätte saame. Ja see seisukord on praegu käest ära antud. Mina olen kaugel sellest, et öelda, et meil tuleb järsku oma laenupoliitikat, mis siamaani aeti, muuta. Pean aga tähendama, et nende krediitide wäljaandmisega wiimase poolteise aasta jooksul oleks pidanud hoopis teisiti talitama. Kellele õieti krediiti oleks pidanud andma, selle küsimuse jätan kõrwale, tähendan ainult, et see krediitide andmine oleks tulnud kindlasti piirata, see on päris selge.

Wõib olla, et sarnane etteheide ka Riigikogu tabab. Ma olen wäga tõsiste inimestega rääkinud, kes ütlevad, et Riigikogu iseenesest on aidanud kaasa

sellele laenude wäljaandmisele, sest kõik laenud, mida Riigikogu on otsustanud riigikassa kulul, on õieti olnud suurte rahasummade turule paiskamise ja wõib olla, et see on ka teatawa osa selles meie kriisi tekkimises kaasa aidanud. Kuid ma pean tähendama, et Riigikogu on seda teinud teatawate kindlate andmete põhjal ja nimelt, nagu seda wiimasel ajal tehti, kui oli teada, et riigikassal palju rohkem sissetulekuid on olnud, kui arwata oli, ja et riigikassal ülejääk umbes 1½ miljardi wõrra oli. Kui sellest üks osa laenude näol wälja anti, siis ma ütlen, et see wõis ju kriisile kaasa aidata, wõis põhjust anda selleks, et meil kriis tuli, sellepärast, et raha liig palju turule paisati. Kui palju Riigikogu selleks kaasa aidanud, seda on raske öelda ja selleks peab jälle erianaalüüsi tegema. Ma pean ütleva, et meie siin, kes meie kõik seda küsimust arutame ja selle kohta seisukohta peame wõtma, õieti kõik wäheste andmetega oleme warustatud, et seda teha.

On päris kindel fakt, et Riigikogu liigete hulgas peaaegu kedagi ei ole — igatahes mina ei tea sarnast Riigikogu liiget, — kes oleks teadnud, et Eesti riigi kullafondist on teataw summa wälja antud. Ma pean tähendama, et kui see Riigikogule teada oleks olnud, olen kindel, et seda mitte ei oleks juhtunud. Siis oleks leitud tingimata selleks wõimalus, seda küsimust igatepidi ära selgitada, ja siis oleks ka teist poliitikat aetud. Kas aga nüüd walitsus seda on otsustanud wõi seda on teadnud, seda ma ei tea, sest et ma walitsuse koosolekul ei wiibi, ja ma ei hakka mitte süüdistama ei endist walitsust ega ka praegust, kuid pean siiski tähendama, et härra rahaminister pidi seda teadma, sest tema on need summad järk-järgult Eesti panka paigutanud. Siin on ta täiesti omapead talitanud selles, et ta Eesti riigi fondid paigutas Eesti panka. See riskant ettewõte on tehtud siiski lootuses, et ajad alati head on, ja et tõusu aeg ei tea kui kaua kestab. Selles asjas oleks pidanud Eesti pangale wähemalt kindlad juhtnöörid antama. Siis peab ka selgusele jõudma, kas on sennini õieti talitatud ja kas tuleb selles mõttes endist poliitikat jätkata, wõi tuleb uuele teele asuda.

Enne, kui nüüd Riigikogu selle kohta seisukoha wõtab, pean ma isiklikult ja ka oma rühma nimel ütleva, et meie rühm praegu, nagu ma juba oma eelmises kõ-

nes eelarwe arutamise puhul ütlesin, seisukorda mitte katastroofiliseks ei pea. Ma olen seda siis juba kindla sõnaga öelnud ja kinnitan seda ka täna. Aga muidugi ainult ühel tingimisel, kui kindlustus on, et wana poliitikat ei jätkata. On päris selge, et seda poliitikat ei saa ühe päewaga heaks teha, kuid nagu ma ütlesin — kindlaid juhtnööre siin peab antama, ja peab kindlustus olema, et nende juhtnööride järele käidakse. Kui siin nüüd räägitakse, kas tuleb olewate kullatagawarade hoidmise juurde jääda, ja walutatagawarad, mis praegu weel olemas on, siiski turule wisata, et meie rahwamajandust hoida — siis ei ole mitte ühtegi inimest meie seas, kes ütleb, et seda teha ei tule. Seda tuleb teha awalikult, nii et meie awalik arwamine sellest informeeritud oleks, ja seda tuleb nii teha, et Riigikogu selleks oma luba annab ja temal sellest ülewaade on. Seda sama tuleb teha ka Eesti panga poliitikaga. Ma ütlesin, et Eesti panga poliitika aetakse Eesti riigi rahaga, sest erainimeste raha on seal wähe ja sellepärast on riigi ja rahwaesituse kohus nende summade tarwitamise jaoks kindlaid juhtnööre anda. Härra rahaminister ütles rõõmustawal wiisil, et inflatsiooni asemele tuleb praegu panna deflatsioon. Ma pean tähendama, et wõib olla, kaks wõi kolm kuud ei saa deflatsiooni läbi wiia. Wõib olla, ehk läheb rohkem ära aega, aga et deflatsioon peab meie poliitika sihiks olema, see on päris selge. Kellele tuleb krediite kinni panna ja kui palju neid tuleb kinni panna, see on tegeliku pangapoliitika ülesanne. Et seda teha tuleb, see on päris selge. Aga üks asi on siin kindel, et ei tule mitte krediite elujõulistele ettewõtetele keelata, kuna aga need ettewõtted, mis halwad on, surewad iseenesest wälja ja nende toetamise ainus tagajärg on see, et Eesti panga seisukord selle tõttu palju halwemaks muutub, kui ta praegu halb peaks olema... (M. Martna (sd.): Sorteerimine on raske!) Selleks tuleb abinõusid leida diskontokomitee loomisega, kelle asutamise wastu on sennini waieldud, sellepärast et tema tegewus Eesti pangas liig raske olla, kuid selle peale waatamata diskontokomitee siiski asutada tuleks.

Teine küsimus, mida ka Riigikogu arutama peaks, on see, mis meie ajakirjanduses ette on toodud ja millest kahes lehes jutt on olnud, et kas ei oleks mitte

praegu aeg erakorralist abinõu tarwitu-sele wõtta, et ära fikseerida, missuguse kursi järele wäljaantud wõlad peaks tasutama. Peab tähendama, et sel küsimusel on omad juriidilised raskused ees, kuid mida aga salata ei saa, on see, et temal on üks suur pluss selleks, et neid ringkondi, kes selle peale spekulēeriwad, et kallist laenu odawa rahaga kinni maksta, heidutada. Niiuguseid ringkondi on olemas, kes ootawad, et oma wõlgadest odawalt lahti saada. Kuid niiugusele spekulēerimisele tuleb piir panna. Kui nüüd walitsus meil praegu seletab, et tema seda tahab ja kui siis kaalutakse pro'd ja kontra'd juriidiliselt läbi, siis oleks see igatahes suur samm, et raha-asjandust saneerida. Kui rahwaesitus walitsusele kindla sõnaga ütleb, et peab meie rahapoliitika saneerimisele asuma, kuigi selle läbiwiimine teatud raskustega seotud on, siis wõib seisukord paraneda. Kuid tänase seletuse põhjal wõime juba oletada, et sarnasele soowitawale teele Eesti pank on asunud. Kuid selleks on kõigepealt usku waja, et seda tehakse, ühtlasi ka tunnustatakse, et see, mis siamaani on tehtud, ei ole mitte õige poliitika olnud, waid et siin on suur eksesimam tehtud. Nii kaua, kui aga meil seletatakse, et see kõik, mis sündinud, seaduspärane olnud on, kui öeldakse, et oli nii ja saab olema ikka nii — nii kaua meie muidugi ei saa seda poliitikat, mis sennini oleme ajanud, heaks teha.

See on nüüd kõik, mis ma esialgu käesolewa küsimuse kohta öelda tahtsin.

J. Laidoner (põl.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Loomulik on, et waidluste juures arupärimiste puhul ei saa mitte niiugust küsimust, kui riigipäralt olewate fondide tarwitamine, täielikult — teoreetiliselt ja praktiliselt analüeerida ja selle järele otsuseid teha, kuidas neid tuleb tarwitada ja missugused peawad tulewikus juhtnöörid olema nendes asjades, sellepärast on loomulik, et ka mina ei saa mingisuguseid alustpanewaid arwamisi awaldada, esiteks sellepärast, et mina mitte selles asjas eriteadlane ei ole ja teiseks, ma arwan, et siin on nii laiad küsimused, nagu lugupeetud eelkõneleja tähendas, ja siin on pro ja kontraga tegemist. Aga siiski selle arupärimise puhul tahaksin ma puudutada mõnda küsimust, mis teisest küljest nõuawad walgustamist, kui seda sennini on

tehtud. On ju selge, et see arupärimine on osalt nende kõnede jätkamine, mis eelarwe esitamise puhul siin on peetud ja osalt on ka jätk esimesele kõnele, mis lugupeetud Riigikogu liikme härra Strandman'i poolt siin ette kanti. Sellejärele on tulnud mitmesugused arwamisteawaldused siit otsekohe ja väljaspoolt. Aga mina neid väljaspoolt arwamisi ei puuduta, puudutan ainult seda, mis siin on seletatud.

Mis puutub kullatagawaradesse, siis sellekohta on meie lugupeetud härra rahaminister oma seletuse andnud, kuidas ja kus nad seisawad. Niisamuti kandis härra rahaminister ette Eesti panga rewideerimise akti. Ma arwan, et kõikidel on praegu selge, et siin mitte otsekohe selle kullaga tegemist ei ole, waid nende waluutatagawaradega, mis olid riigikassas ja mis on antud Eesti panga käsutada, ja kuidas Eesti pank neid on tarwitanud.

Aga alguses ma käsitaksin teist küsimust, mida siin väga palju on puudutatud, see on Eesti panga laenupoliitikat, mida ühtelugu on nimetatud „wildakuks laenupoliitikaks“. Seda sõna „wildak laenupoliitika“ on siit kõnetoolilt väga ja väga palju kordi tarwitatud, ning wiimaste päewade jooksul mitu ja mitu korda. Nüüd waatame järele, kuidas see asi tegelikult oli. Mul on meeles mõned faktid — ma olen ka Eesti panga nõukogu liige — ja mäletan, kuidas seisukord oli umbes aasta tagasi. Mäletan, et minewal kewadel, umbes sel ajal, kui meil siin eelarwe arutamisel oli, sel ajal, wast kõik mäletawad, oli seisukord väga optimistlik. Kõik seletasid, et riiklikka laenusid tuleb toetada; räägiti sellest, et mõne suurema riikliku ettewõtte juures rahaline küsimus ei ole nii tähtis, et raha on võimalik saada, jne. Aasta tagasi oli mitte üksi äri-ringkondades, waid ka terwes Riigikogus selle peale väga optimistlik waade, seda ei saa keegi salata. (M. Martna (sd.): Optimistlikku waadet ei olnud.)

Täna wu, umbes wara kewadel, oli Eesti panga nõukogus küsimus arutamisel selle üle — olid nõudmised väljaspoolt Eesti pangale saadetud — et Eesti pank peaks oma laenuprotsenti vähendada, et sellega ka siis teiste peale mõju awaldada, et laenuprotsenti vähendataks ja hakataks rohkemal arwul rahuldama laenuõudmisi. Niisugused nõudmised olid

ka paaril korral Eesti panga nõukogus arutusel. Eesti panga nõukogu tähendas, et seda ei wõi loota, et kui Eesti pank laenuprotsenti vähendab, et siis sellega kõik rahuldatud oleks. See oli sel ajal, kui meil weel majanduslikku kriisi ette näha ei olnud ja põllumajandusliku kriisi kohta keegi weel midagi ei teadnud. Kewade oli väga halb, juba oli ette näha majanduslikku kriisi, ühes sellega hakkas ka Eesti pank järk-järgult oma laenupoliitikat sel alal rewideerima, hakkas vähendada laenude väljaandmist. Kohe selle peale hakkas suur tung Eesti panga peale, et kuidas tohib Eesti pank laenusid vähendada. Ma tuletan meelde üht momenti siin Riigikogu ruumides. See oli oktoobrikuu esimese poolel, oli majandusnõukogu koosolek. Sinna kutsuti Eesti panga direktor härra Sepp... (W a h e l h ü ü e: 5. n o w e m b r i l.) Wabandage, weel hiljem, — 5. novembril, — kutsuti aru andma, mispärast Eesti pank ei anna laenusid, ja miks Eesti pank on laenusid vähendanud. Härra Sepp seletas, et waadake, me olime sunnitud seda teema, meie majanduslik seisukord nõuab seda, et meie peame oma laenusid vähendada. Ta tõi ette põhjused, ja seletas väga asjalikult, et meie ettewõtted on liig optimistlikud, et neile ei wõi nii suuri laenusid anda, et neid peab sundima oma ettewõtteid rewideerimisele wõtma. Ta tähendas ka, et niisuguseid ettewõtteid liig palju asutatakse. See oli Eesti panga direktori seletus. See oli aga selle tagajärjel, et ajakirjanduses oli sel ajal nõudmisi awaldatud, mispärast Eesti pank vähendab laenude andmist. Sel aastal ei olnud laenude kaswamine nii suur, nagu ta oli 1922 a. 1922 a. oli ta wõrdlemisi suur, siis, nagu ma tähendasin, oli üldine liig optimistlik seisukord. Ma ei taha siin kedagi üksikult süüdistada, ütlen aga, et see oli üldine waade, wõib olla selle tagajärjel, et nagu härra rahaminister seletas, et meie majanduslik elu wõrdlemisi liig ruttu edasi läks. Aga selle järele tuli reaktsioon. Tähendaksin, et üldiselt see seisukord on meil liig ruttu muutunud, kuna alles nowembrikuu alguses Eesti pank pidi olema kaitseseisukorras selle wastu, et ta liiga laenusid on vähendanud. Mina arwan, et majanduslikkus elus ei wõi kunagi olla äärmusi, sest äärmus wiib alati halwale tagajärjele. Niisama wõib ka teine äärmus samasuguseid tagajärgi anda. Nüüd wiimastel aegadel Eesti

panga tegewust jälgides on näha, et Eesti pank on juba täiesti laenude kokkutõmbamisele asunud. Seda, mis siin lugupeetud eelkõneleja toonitas, et Eesti pank peab kindla käega deflatsiooni poliitikat ajama hakkama, et seda on juba tehtud. Ja nagu täna härra rahaminister ette kandis, näitab juba nowembrikuu aruanne, et laenude üldsumma on vähenenud, ja on ka arwata, et detsembrikuu aruanne sedasama näitab. Seda seletati ka Eesti panga nõukogu koosolekul. Nii et sellega on algus tehtud. Ja siin ei saa mitte soovitada, et see weel kiirema tempoga läheks. Mina tähendan, et väga suur äärmus toob jällegi halwad tagajärjed.

Nõnda nimetatud laenude jagamine. Mina puudutaksin ka seda küsimust. Selle kohta on väga palju räägitud. Ma ei wõiju üksikuid firmasid puudutada, olles ka üks Eesti panga nõukogu liigetest. Seda õigust mul siin ei ole, aga siiski mina tähendaksin siin mõne asja peale, mis on mitmel korral Eesti pangas arutamisel olnud ja Eesti panga juhatus on alati seletanud, et muidugi üheks aluseks peab see olema, et firma peab olema tegewusjõuline, peab olema teguwõimeline. Teiseks, et tema wastaks meie oludele: kõigepealt, et tema ümber töötaks neid tooresaineid, mis meil on. Wõib olla, et just sel põhjusel on suurtööstuse metallwabrikud wõrdlemisi teiste tööstustega vähem krediiti saanud. Ja ei saa selle wastu waielda sellepärast, et nad ei tööta mitte meie aineid, sellepärast on ka nende krediit vähem, kuigi nad sellega rahul ei ole. Aga seal on teised tööstusettewõtted, mis otsekohe meie tooresaineid ümber töötawad ja need on muidugi wõrdlemisi suuremat krediiti saanud. Ning senniajani on nende krediidid suuremad. Mina pean tunnistama, et toodi kahjuks üks väga isiklik moment ette. See oli lugupeetud Saksä rühma esitaja, kes tähendas siin nii otsekohe, et üks suurtööstuse ettewõte — seda nimetati siin, sellepärast ei ole mul põhjust seda nimetamata jätta, — põhja puupapiwabrik, pole ühtegi penni Eesti pangalt laenu saanud. Ka see küsimus tõsteti hiljuti Eesti pangas ülesse. Mina ei saa summat mõnekümne miljoni ümber nimetada, et see ei oleks „mitte ükski penn“. Teiseks tähendan weel seda, et omal ajal selle wabriku, wist 1919 aastal, kui Eesti rahakurs oli kümnekorda kallim kui nüüd, kui Eesti panga põhikapitaal oli

kõigest kümme miljonit, wabriku krediit ulatas kümnetesse miljonitesse. Nõnda ei saa öelda, et midagi ei ole saanud. Ma väga kahetsen, et ma seda ette pean tooma, kuid mind ei saa wist keegi süüdistada, et rahwuslik showinist olen, Saksä rühma poolt ettetoodud wäide on niisugune, mis faktilisele tõele ei wasta. Tema on ümberlükataw. Aga ei ole ka soovitaw, et sarnaste wäidetega saab meeolelu loodud. Mina tähendan weel, ta süüdistas, — et waat, üks ettewõte on seal nii ja nii palju saanud. Ma tuletan meelde ka üht ettewõtet: „Silwa“, teda on juba mitu korda siit kõnetoolilt nimetatud, kellele Eesti panga nõukogu lubas krediiti. Aga seal tuleb wälja, et see asutus on küll ühe nime all, kuid seal on palju vähemaid ettewõtteid, wõrdlemisi palju töölisi; ja kui wõrrelda teda teiste suurtööstus-ettewõtetega, kes ka meie aineid ümber töötawad, ja nende tööliste arwu, siis tema wõiks weel prätendeerida, miks sellele ja sellele rohkem on antud. Mina tähendan, et ülepea ei saa ette kirjutada panga juhatusel, et ta peab kõigile ühetasa andma. Wõetakse ikka ka arwesse, kas see tööstusettewõte on oluline, jõuline. Teiseks, — kas tema wastab meie oludele, mida tema ümber töötab, kui palju tema tarwitab wäliswaluutat. Väga tähtis on moment, see moment — kui palju see ettewõte meile wäliswaluutat annab. Ei saa ju mitte meie wäliswaluuta turgu ainult Eesti rahaga rahuldada. Pank peab väga tähelepanelikult terwe Eesti wäliswaluuta turu peale waatama. Ja seda poliitikat on katsunud Eesti panga juhatus ajada nii palju, kui see tema wõimkonda ulatab.

Siin on weel väga palju arutatud küsimust, et waadake, Eesti panga laenude andmine on ühekülgne sellepärast, et seal ei ole diskontokomiteed. Mina wõin tähendada selle peale, et minu arusaamise järele Eesti panga põhikiri ei wasta mitte sellele, mis ta praegu on. Eesti panga juhatusel poolt on mitu korda see küsimus üles tõstetud ja nõukogus arutatud. Poliitiliste parteide peale waatamata on seal ühed nõukogu liikmed selle wastu, teised poolt, kuid suurem osa on wastu. Aga mis on selle põhjuseks? Waatame, mis on Eesti pank oma põhikirja järele. Eesti pank asutati omal ajal selleks, et sellest peab saama aktsiapank, kusjuures üks osa peab riigi kapitaal olema ja teine osa erikapitaal; ja walitsus wõtab osa panga

koosolekutest oma delegaatide kaudu, kuj osa aktsiate omanik. Nüüd aga ei ole rningisugust wõõrast kapitaali sisse toodud, kuna endine põhikiri on makswaks jäänud. Nüüd on see täiesti riigipank ja kõik see raha on riigi omandus, on jäänud ainult täieline erapanga organisatsioon. Wõtame niisugune seisukord, et kui erapangad käiwad rahaministri walwe alla ja ühes sellega käiwad ka nende erapankade peakoosolekud rahaministri walwe alla, aga Eesti panga peakoosolek on Wabariigi Walitsus, siis sellega tuleb wälja, et Wabariigi Walitsus käib rahaministri walwe alla. Kui teie tahate on see absurd ja juriidiliselt wõimatu. Mina arwan, et tulewikus tuleb tõsiselt mõelda selle peale, et Eesti panga põhikiri saaks rewideerimisele wõetud, et panka teisel alusel korraldada. Siis tõuseb küsimus selle diskontokomitee loomiseks. Panga nõukogus on igatahes ühed wastu ja teised poolt, nõnda et see küsimus on sennini lahti, sellepeale waatamata, et panga juhatus on seda küsimust mitu korda üles tõstnud.

Nüüd tagasi pöörates laenupoliitika peale ja riigikassa tagawarade tarwitamise peale, juhiksin tähelpanu ühe asjaolu peale, see on meie margakursi hoidmine. Lugupeetud rahaminister ja lugupeetud eelkõneleja juba kandsid ette, missugused wõrdlemisi suured rahatagawarad olid 1922 aastal. Peab ütleva, see oli hiilgaw seisukord. Nüüd aga järk-järgult olukord muutus. Sel ajal olid inimesed, kes selle peale pessimistlikult waatasid, kuid oli ka optimiste. Siis oli mark kindlustatud, sellepärast, et waluuta pakkumine oli suurem kui tarvitamine. Aga järk-järgult muutus Eestis asja seisukord, waluuta nõudmine suurenes, kuna waluuta sissetulekut ei olnud niisugust kui ta senni ajani oli olnud.

Sealt algas see kriis. Siin on tähendatud, et Eesti pank on ühe osa nendest walutatagawaradest wälja laenanud. Minu teada on see kronoloogiliselt teistsugune. Laenud waluutas anti wälja, kui ma ei eksi, siis kui Eesti pangal olid omad suured walutatagawarad. Ma just kindlasti ei tea, kuid mul näib, et siis sel ajal said wälja antud waluuta laenud.

Eesti pank on seda oma ülesandeks seadnud ja katsunud seda igatepidi läbi wiia, et margakurs mitte ei lange. Missugused on tagajärjed? Peab tunnistama,

selle peale waatamata, et meie maa on wõrdlemisi wäike maa., siiski on jõutud margakursi wõrdlemisi staabiilseks hoida. Nõnda et meie kunni wiimase ajani käisime tasakaalus dollariga, missugune seisukord Euroopa maades wist ainult Rootsis oli, kuna teistes maades oli kurs rohkem kõikuw. Peab ütleva, see on wäga suureks ülesandeks olnud meie finanspoliitikas ja eriti meie Eesti pangas. Hakkas peale üldine kriis.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär J. Wain).

Wäga suure optimistlikkuse, ettewõtlikkuse tagajärjel tuli kriis nii põllumajanduslik, kui ka rahanduslik ja andis ennast tunda. Nüüd tekkis küsimus, kas kohe marka alla lasta wõi katsuda teda hoida. Mina pean ütleva, et senni on teda katsutud hoida igatepidi ja kuna see hoidmine tingimata ohwreid nõudis, siis on ju loomulik, et üks osa Eesti panga käes olewatest riigikassa walutatagawaradest on wälja laenatud. Neid wõib ju siiski tagasi saada, neid umbes kaks miljonit kuldrubla, kuid neid ei tohi muidugi mitte tagasi nõuda pooleteise wõi kahe kuuga. Mina olen täiesti ühel arwamisel härra Strandman'iga, et seda mitte nii ruttu teha ei saa. Igatahes on nad mõjuwate kindlustuste wastu wälja laenatud ja nende tagasisaamine on kindel. See on üks ohwer, et meie margakursi hoida. Mina ei taha sellega mitte öelda, et see ainus wiis on, kuidas margakursi kindlustada; ei, siin peawad ka teised tegurid arwesse wõetud saama. Üks neist teguritest on deflatsioon, mida Eesti pank juba käsitama on hakanud, tehes seda järk-järgult, nagu lugupeetud härra rahaminister seda siin ette kandis. Mina tähendan, et on ju selge, et majanduspoliitikas ei saa mingisuguseid suuri äärmusi tarwitada, nemad siin tagajärge ei anna, ehk annawad ainult eitawaid tagajärge. Nüüd on ühenduses käesolewa arupärimisega ja wast peetud eelarwe-kõnedega liikumas kõiksugused ettepanekud. Ühed ütlevad, et peab tulema tagasi endise litsentside süsteemi juurde, teised nõuawad, et peab panema lõpmata kõrged tollid sisseweetawate ainete peale. Minu arwamine on aga, et kõik need äärmused positiivseid tagajärge mitte ei anna ja sellepärast peab tunnistama, et selles asjas peab keskteed käidama, mida Eesti pank nagu näha on katsunud käia. Seda näeme sel-

lest, et ta hakkas oma laenude andmist järk-järgult vähendama ja on lõpetanud wiimaste kuude jooksul oma emissiooni. Nende mõne kuu jooksul on jõutud nii kaugele, et laenude üldsumma on järk-järgult vähenenud. Mina arwan, et see on õige poliitika, sest et kui kohe oleks hakatud laenusid sisse nõudma, siis sellel teuviisil väga rasked majanduslikud tagajärjed oleks olnud, nagu seda minu lugupeetud eelkõneleja juba tähendas. Seda arwesse wõttes, et Eesti pangast on osa riigikassa väliswaluuta tagawaradest wälja laenatud, peab ütleva, et sellel ka omad põhjused olid, mida siin juba toonitati.

Need põhjused olid kahesugused: ühes sellega, et Eesti pank kursi pidi kindla hoidma, tuli temal ka weel walitsuse nõudmisi waluuta järgi rahuldada. Meie näeme, et tänawuse aasta jooksul on walitsus ja walitsusasutused saanud Eesti pangalt 400 miljonit. (Rahaminister G. Westel: 22 aastast peale.) Nii siis 22 aastast peale on walitsus saanud Eesti pangalt 400 miljoni Emk. wäärtuses väliswaluutat, mis on suur summa, mille pank pidi wälja andma. Oleks see summa pangal käes olnud, siis oleks sellega parajasti kõik need laenud kaetud olnud. Sellega ma ei ütle, et meil seda muuta tuleb, walitsusel on ikka oma väliswaluuta tarwidus, pealegi kuna meil ka walitsuses ja Riigikogus wäikene, nõndanimetatud „Gründertum“. Walitsuse etewõtete asutamine on nõudnud wõrdlemisi suuri waluuta summasid.

Seda kõike arwesse wõttes pean mina tähendama, et minu arusaamise järele on üks osa nendest tagawaradest, mis riigikassal väliswaluutas olid, küll wälja laenatud, kuid nemad on kindlustatud, midagi hädaohklikku nende suhtes karta ei ole. Wõib ju öelda, et soowitaw oleks olnud, kui nemad kõik panga käsutada oleks, kuid see on siiski ohwer, mida meil teha tarwis oli, ja mis kompenseeritud on. Nii siis näeme, nagu seda ka kõik eelkõnelejad toonitanud on, et mingisugust katastroofi ei ole ja kui meie ühisel meelel edasi tahame töötada ja ka töötama saame, siis wõime kindlasti oma majanduslikku seisukorda stabiliseerida. Kui mitte just nii hiilgawalt, nagu tema seda oli 22 aastal, kuid niipalju suudame ikka, et tema uuesti paraneks.

Mina tuleksin ikkagi selle peale tagasi, et üheks suureks kriisi põhjuseks on meie

wilets põllumajanduslik aasta. Kui mina kord oma kõnes selle küsimuse üles tõstsin, siis öeldi mulle, et mina väga pessimistlik olla, kuid mina ei ole mitte pessimistlik. Mina ütlen, et meil absoluutset ikaldust ei olnud, waid kogu see looduslik konjunktuur — wihmane suwi, wihmane sügis, on wiinud meie majandusliku seisukorra nii kaugele, et põllumajandus on raskesse seisukorda sattunud. Selletõttu ei saa tema ka oma arweid öiendada ja nii on tekkinud kriis. Muudugi on ka siin kaasa aidanud tööstuse kriis, kriis nimelt selles tööstuses, mis maale produtseerib, nii, et need mõlemad kriisid kokku on üheks suureks põhjuseks meie praeguseks üldiseks kriisiks, meie kriisi aastaks. Ma ei taha sellega mitte öelda, et ainult need kaks tegurit on meie üldise kriisi põhjuseks; ei ole, kuid väga suurel määral on nad selleks igatahes kaasa aidanud. Aga, kui meie järgnew põllumajanduslik aasta annab paremaid tagajärgi, siis wõib kindlasti loota, et meie oma majanduslikku elu uuesti suudame stabiliseerida.

Mina tähendaksin weel kord, et mina ja meie rühm on arwamises, et meil mingisugust erilist katastroofi karta ei ole. Ja kuigi oleme olnud mõnes asjas liig optimistlikud, mille tagajärjed nüüd käes, siiski peame kindlad olema, et meie sellest kriisist üle saame. Pean toonitama, et meie ei näe, et Eesti pank wõiks omas poliitikas mingisuguseid põhjalikka muudatusi ette wõtta, waid tema peab minema keskteed. Tema ülesanne ei ole mitte selles, et panga seisukohast, oma isiklikkudest pangahuwidest wälja minnes tegutseda, waid tema peab ühtlasi arwestama üldise majandusliku seisukorraga, peab arwesse wõtma riigi ja rahwa majandusliku seisukorra, ainult siis on tema poliitika õige. Kui tema ainult pangahuwisid silmas peab, siis wõib tema, kui panga, seisukoht küll hiilgawaks minna, aga riigi ja rahwamajandusele wõib see suureks hoobiks saada. Ütlen weel kord, et meie arwame, et siin tuleb keskteed käia, mingisuguste äärmuste peale wälja minna ei tohi.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on rkl. Kress'il faktiliseks märkuseks.

G. Kress (saks.): Meine Herren! Ich habe das Wort zu einer faktischen Bemerkung ergriffen. (J. Soots (põl.): Rääkige maakeelt, aga mitte

landeswehri keelt!) Herr General, Sie werden erlauben, dass wir unsere Muttersprache sprechen, wo wir wollen und wann wir wollen! Das Recht, sie hier im Parlament zu benutzen, steht uns ja laut dem Grundgesetz ausdrücklich zu.

Der Vorredner bemerkte, dass die von mir gemachten Angaben über die Verweigerung von Krediten an die Zellulosefabrik nicht richtig wären. Ich muss zugeben, dass die Angaben, die mir damals zu Gebote standen, leider tatsächlich nicht richtig gewesen sind. Ich habe das Bedürfnis, dies zurechtzustellen und zugleich zu betonen, das ich mich in meiner Kritik der Eesti Bank nicht von nationalen Gesichtspunkten habe leiten lassen, sondern ganz objektive Daten habe anführen wollen.

K. Ast (sd.): Wäga lugupeetud rahvaesitus! Tänaastest läbirääkimistest, kõigepealt härra rahaministri seletustest, mis arupärimise peale antud, on selgunud üks tõsiolu ja nimelt see, et meie siitsaadik oma rahakursi oleme kindla hoidnud riigi välisvaluuta ja kullafondi väljalaskmise teel. Niisuguse järelduse peab tegema härra rahaministri seletusist, kui ka enne mind sõnawõtnud Riigikogu liigete seletusist. Siin on õigus asetada küsimust: On siis see rahaasjanduse poliitika õige poliitika ja kas see wiib meid välja tasasele ja soodsale sõidupinnale, millele jõuda tahetakse? See on ju väga kena, kui ühelt poolt rahatrükkimise masinat töötada lasti, ühest riigikassa luugist Eesti markasid välja jagati, teisest luugist samade markade wastu välisvaluutat müüdi. See on väga kena talitamiswiis. Et aga sarnase talitamiswiisiga suudaksime oma rahakursi püsiwana hoida ning majanduselu pikemaks ajaks püsti hoida, seda ei usu mitte keegi. Wist mäletate, austatud Riigikogu liikmed, et tol ajal, kui Eesti-Wene wahelise rahulepingu tegemine käsil oli ja esimesed teated ajakirjandusse jõudsid selle kohta, et Wene riigi päranduste realiseerimise küsimust arutades, meie delegatsiooni poolt Wenemaale kulla kohta kindel nõudmine ette oli pandud, ja et wenelased meie poolt esitatud nõudmist põhimõtteliselt mitte ei eitanud. Kuidas siis terwest ajakirjandusest ja terwest seltskonnast rahulduse tunne läbi käis, kui pärastpoole selgus, et rahulepingu punkti sisaldab, mille põhjal meie endistest kullatagawaradest 15 miljonit kuld-

rubla saame, siis oli üldine rahulduse tunne väga suur, mis ka põhjendatud oli, sest selle 15 miljoni kuldrublaga, mis meie päranduse jagamisel endale saime, oli alus pandud Eesti enda rahandusele. Tol ajal ei tulnud üldse kellegile mõttesse, et kullafondi wõiks mingisugusel kujul turgutama hakata, et sellest wõiks kellelegi laenata, et sellest tohitaks välislaenusid tasuda. Tol ajal ei mõelnud keegi selle peale ja ei oleks keegi lubanud —, kui esimene saadeti kohale tuli, — et sellest 15 miljonist kuldrublast, mis olime oma riigikassale aluse panemiseks kätte wõidelnud, et sellest oleks tohitud mingisuguseid laenusid lubada.

Kui esimene osa sellest kullafondist wäljamaale saadeti, siis tekitas see meie seltskonnas suurt ärewust, mitte sellepärast, et mõned lehed teate teid, nagu oleks väljasaadetud kuld kaduma läinud, sest see fakt lükati kohe ümber... (M. Martna (sd.): Missugused lehed need olid, mis selle teate teid?) Meie kõigeparempoolsemad ajalehed, nagu „Kaja“, mida tol ajal weel „Maaliit“ nimetati. Need ajalehed teid tol korral mitmeweerulisi juhtkirju ja mitte ainult üks päew ei kirjutatud sellest, waid see kestis isegi nädalate ja kuude kaupa. Ka andis nendeks pikkadeks igapäewasteks artikliteks soodsat wõimalust see asjaolu, et tõendati, et kullalaewas rotid olla käinud. Tehti kadumaläinud kulla summa kindlaks; see olewat olnud 35 tuhat kuldrubla. Kuna iseenesest fakt teatawaks sai, et meie väljasaadetawa kullaga midagi ei juhtunud ja, et see kadumaläinud osa, mille kohta kindel summa — 35 tuhat kuldrubla nimetati, iseenesest kuigi suur summa ei olnud, siis ei olnud ka ärewuse põhjuseks see asjaolu, nagu oleks kardetud riiklikku kuritarwitust, waid põhjus oli too, et meis kõigis ilma erandita, kõneles üks teadwus, nimelt see teadwus, et kuld, mida meie Wene riigi päranduse jagamisel oma maa suurusele wastawas osas saanud oleme, peab jääma sarnaseks riiklikuks ja rahwuslikuks kullafondiks, mille külge ühelgi ministril ega ühelgi walitsusel õigust pole kätt pista.

Käesolewa arupärimise, kui ka riigi eelarwe esimese lugemise puhul on mitu kord seletatud, et Eesti kullafond selles suuruses mitte enam alles ei ole, millises ta jäi meie päranduseks rahulepingu järele, ja et meie välisvaluuta tagawarad mitte nii wõimukad ei ole, nagu meie seda

teadsime olewat 1921 a. ja 1920 aastal. Kõik see, mis riigi eelarwe arutamise puhul ilmsiks tuli ja mida weel tänase arupärimise puhul täiendati, kõik see oli täielik uudis Eesti riigikodanikkudele.

Ma tahaksin nüüd küsida, austatud härrad, kas käesolew walitsus ja tema taga seiswad rühmad peawad Eesti wabariigikodanikka täisõiguslikkudeks kodanikkudeks, kas nad austawad Eesti wabariigi kodanikka sedagi wõrd, et nad tähtsamatest majanduspoliitika sammudest saladust ei teeks. Meie näeme, et on saladus tehtud ja et walitsuse taga seiswad rühmad on Eesti kodaniku peale, kui mittetäisealise kodaniku peale waadanud, kelle eest tähtsamaid riigimajanduse samme warjata tuleb ja kellel mitte õigust ei ole oma nina toppida sinna, kus targad ministrid oma heaksarwamise järele talitawad. Waadake selles, õiguse pärast, on kõige suurem süü ja kõige suurem kurjus, mida meie praegustele walitsejatele, kes seal toolidel istuwad, täie õigusega ette heidame. Kui meie wäliswaluuta kasutamist ja ka kullatagawarade tarwitamist ei oleks tehtud walitsuse saladuseks, siis wõime kindlad olla ühe asja juures, nimelt, et meie wäliswaluuta tagawarad ei oleks mitte nii kokku kuiwanud, nagu nad seda praegu on. Meie oleme kindlad selle juures, et Eesti kullafond oleks igatahes puutumata püsinud, täielikumana püsinud, kui ta seda tänapäew öeldakse olewat. Sarnane talitamise wiis, nagu meie walitsuse poolt näeme, on arusaadaw siis, kui meil üldse demokraatiat halwaks pannakse ja demokraatia tegutsemise tagasitõrjumine ja mahasurumine enam kui 2 ja pool aastat kestnud on, kui üldse demokraatiat halwaks peetakse, kui arwatakse, et demokraatia teed weel mitte need ainuõiged teed ei ole, mille kaudu Eesti riiki walitseda wõib, — siis on ju isenesest arusaadaw, et riigikodanikkude wastu ei wõi lugupidamist olla ja et katsutakse nii toimetada, et wõimalikult wähesed kodanikkude ringkonnad walitsuse tegudest teaksid. Ei wõi ju ometi arwata, et kui Riigikogu liikmed — ma ei kõnele mitte enam laialisemast riigikodanikkude hulgast — kui Riigikogu liikmed oleksid teadnud, kuidawiisi wimase 1½ aasta jooksul tarwitati Eesti wäliswaluuta tagawarasid, mida meil nii raske saada oli ja mille saamine nüüd weel hoopis raskemaks on läinud, kui ta seda 1920 a. oli — siis oleks Riigikogu kahtle-

mata teid leidnud, kuidas seda krediitide andmise poliitikat muuta, mida tänapäewani tarwilikuks on peetud jätkata. Walitsuse ainukeseks riigimajanduslikuks, eriti rahaasjanduslikuks tarkuseks on olnud, et Riigikogu täielikus teadmatuses on peetud, et Riigikogu liigetele mingisugust wõimalust ei antud pilku heita sellesse sepikojasse, kus meie rahaasjandust taoti. Ainult sellepärast on wõimalik olnud niisugust mitteotstarbekohast majanduspoliitikat ajada, nagu seda kogupõllumeeste majandusministrid ajanud on.

Seal tulewad küll härrad ja ütlewad, et meie seisukord kõige kriitilisem ei ole, meil on olemas ikka weel kulda; wäliswaluuta tagawarasid meil küllalt ei ole, aga kui poliitikat nüüd weel radikaalselt muuta, kui muuseas krediitide andmist nii piirata, et ainult elujõulised ettewõtted krediiti saawad, teiste peale aga käega lüüa, ja kui meie üldse püüame kokkuhoidlikkust teostada, — siis wõiksimme meie mõne aastaga, kui mitte enam, sellele heale järjele tõusta, kus meie 1920 a. ja 1921 a. olime majanduslikus elus, aga ometi meie wõime rahakursi langemise eest pääseda ja oma majanduselu stabiliseerida. Wõib olla on sarnane optimism õigustatud, aga nii kaua, austatud härrad, kunni sellest räägiwad praegu walitsewad rühmad, kunni sellest räägib praegune rahaminister härra Westel, niikaua ei ole see mitte põhjendatud optimism, waid see on kroonu optimism. (M. Martna (sd.): Ega meil weel krooni ei ole.) Meil küll weel krooni ei ole, aga meil on härrad, kes talitawad ministri kohtadel sama wastutamatu, nagu oleksid nad ainult krooni ees wastutawad. Sellepärast on mul täielik õigus rääkida kroonu optimismist. Kuigi meil seda kroonu optimismi juba üle kahe nädala on katsutud peale sundida, sugereerida, ei ole meie ometi suutnud weenduda selles usus, et walitsusel tõepoolest hea tahtmine oleks oma majanduspoliitikat muuta ja meie rahaasjanduse terwendamise poole sammuda. Meie näeme, et Eesti mark iga päewaga langeb.

Minewakord kõneledes tähendasin selle peale, et väga raske on rääkida sellest, kuidas on lugu meie marga stabiliteediga, kuna Euroopa waluuta üldse langemise tendentsi on awaldanud ja kuna meil börse tegewus suguldi niisugune ei ole, et meie börsekursisid wõiksimme wõtta, kui absoluutselt õigeid. Puudub

ülewaade kursi liikumisest. Hiljuti veel üks pealinna ajaleht awaldas — ma ei tea, kas see tahtis artikkel wõi följeton olla — kirjelduse meie börsest. Selles kirjelduses räägiti, kuidas börsemaaklerid palawikus kursi üles märgiwad, tellimisi wastu wõtawad ja neid edasi annawad, kuidas jooksupoisid börseuudiseid telegraafi kontori kannawad, — ühe sõnaga kuidas seal palawikusarnane tegewus walitseb, nii et osawõtjate pead higistawad. Aga faktiliselt ei ole seal sarnast palawikku; inimesed, kellel wõimalik on olnud sinna pilku heita, teawad rääkida, et seal on üsna waikne saalikene, kus mitte kurjeerid sisse ega wälja ei lenda. Kui teie tänase lehe kätte wõtate, siis leiate, et eilse päewa jooksul ei ole seal ühtki waluuta-operatsiooni toimetatud. (M. Martna (sd.): Kus kohal?) Börsel! Nii, et see palawikuliselt töötaw börse, kui teda kaine mõistusega hinnata, on wiimasel ajal üsna soikujäänud asutus. Need kursikesed, mida meie börsekursi nime all on pakutud, on õieti sarnased ametlikud kursid, millega tegelikul elul õige wähe hakkamist. Isegi parempoolne ajakirjandus on mitmel puhul ära märkinud, et ametliku börse kõrwal on elule tõusnud nõndanimetatud Wiru börse. See nimetus ei ole mitte täpne, siin ei mõelda nähtawasti mitte seda Wiru börset, mida sõjaajal tunti, waid seda nimetust tuleb mõista, kui mõningate isikute kogunemust, kes ametliku börse kõrwal rahawahetamist toimetawad. Sel nõndanimetatud „Wiru börsel“ on sootu teistsugused kursid, kui meie seda ametlikkudest börsekursidest loeme. Kui Wiru börset tohiks arwesse wõtta, siis peame ütleva, et Eesti mark on palju kiiremini langenud, kui seda ametlikkude andmete järele oletada wõis. Kui kõrgel need kursid tänapäew wõi eile seisid, ei tea, aga igatahes olen ma kuulnud, arwan ka, — et see mitte wale ei ole — et Inglis naela eest isegi 2000 Eesti marka makstakse, wõib olla, et on rohkemgi veel makstud. Kui wäikesel wiisil osta, kui inimene wäljamaale sõites mõnda wäikest summat muretsedes on maksnud 2000 Emk. Inglise naela eest, siis näitab see, et meie praegu wäga kitsas seisukorras oleme, ja et meie mark üsna kindlat tendentsi allaminemises awaldab. Kui palju selle juures halb aasta kaasa on aidanud, see küsimus wõiks siin kõrwale jääda. Ei saa siiski nimetamata jätta, et halwa

aasta ettetoomisega ei tohiks mitte liialdada. Juba waremalt on nimetatud, et tänawune halb aasta ei ole wõinud veel oma mõju sarnasel määral awaldada. (Wahelhüüe rahaminister G. Westel'i poolt.) Härra Westel, tule tame ka seda meelde, et Eesti ei ole ainuke Balti riikidest, kus halb põllumajandusaasta on olnud. Meie teame, et meie naaber — Läti — seda olen ma lugenud lehtedest ja nimelt nendest lehtedest, mis teie seljataga seisawad, — et meie naabril Lätil on põllumajandusaasta veel halwem, kui seda Eestis on, kuna aga Läti raha langemisest mingisuguseid teateid veel tulnud ei ole ja nähtawasti ei tulegi. Meie ei ole Läti wälisraha tagawarade kokkukuiwamisest midagi kuulnud ja üldse seisab Riia börsel kurs wäga heal järjel. See kõneleb tolle wäite wastu, et Eesti waluuta langemisele juba tänawune halb majandusaasta kaasa on mõjunud. Kuna siitsaadik Eesti pank ohtral käel kindlate kurside järele wäliswaluutat müüs, ei saa ta nüüd seda mitte enam teha, sel lihtsal põhjusel, et tagawarad otsas on. Kui sellekohast aruanet waadata, siis näeme, kuidas jaanuarikuust alates kunni nowembrikuuni wälisraha summad järjest on kahanenud. Selle kohta loeti minewal koosolekul arwud ette. Mina täna nimetaksin arwusid, mis wäljamaal hoitawate summade kohta käiwad: jaanuaris 588 miljonit, — ma nimetan ainult ümmargused summad, — webruaris 670 miljonit, aprillis 566 miljonit, mais 506 miljonit, juunis juba 379 miljonit, augustis 179 miljonit, septembris 79 miljonit, oktoobris 57 miljonit ja nowembris — selle kohta ei tea midagi öelda, wist mitte midagi. Mul ei ole praegu „Eesti Majanduse“ number käepärast, mida minewal korral tsiteerin, aga kui ma mitte ei eksi, siis oli seal wist 25 miljonit minewa kuu 31-seks Eesti pangas wälisraha tagawara summa nimetatud. Kui enne lahkel käel wäliswaluutat müügile lasti, nüüd aga seda teha ei saa, — kuid nõudmine läheb endises tasapinnas waluuta peale edasi ja wõib olla isegi suurenenud on, — mis ime on siis, kui meie mark langema peab. Ja mina ütlen, et praegusel silmapilgul teil mingisuguseid abinõusid käepärast ei ole, et seda marga langemist takistada. Räägitakse sellest, et meie peame uusi tagawarasid turgu heitma, kui tarwis, ka oma kullatagawarasid, et marga lange-

misele takistusi teha. Seda on väga hea öelda, aga ega meie kullatagawarad lõpmatud ei ole ja välisvaluuta tagawarad ka mitte, ja kui siitsaadik selle peale ei ole mõeldud, et meie kullatagawarad lõpemas on ja välisvaluuta tagawarad samuti, siis on ometi wiimane aeg selle peale mõtlema hakata. Ja kui selle peale on kord mõtlema hakatud, siis ei saa enam endisi abinõusid, mis otstarbekohased ei ole ja mis ebaõnnestanud tagajärgi andsid, tarwitada, waid peab uusi, otstarbekohasemaid abinõusid tarwitu- sele wõtma.

Ma ei ole mitte majanduselu tundja, kuid arwan, et üheks tähtsamaks abinõuks on kahtlemata see, et ilma armu- heitmata igasugused krediitid kinni pan- nakse, välja arwatud juhtumised, kus riik- gikassal mingisugust riisikot ei ole. Kui teie wõtate tänase „Päewalehe“, siis näete, et siin kirjutatakse ka ebasoliid- sete äride katastroofilisest seisukorrast, räägitakse uppuwatest äriosanikkudest ja räägitakse sellest, et on terve hulk in- mesi, kes ootawad ja spekuleriwad meie rahakursi langemise peale. Siin tarwi- tatakse üht sõna, mida enne ei ole kuul- dud, nimelt „merikatku“. Selle nimega „merikatku“ nimetab „Päewaleht“ sarna- seid ärisid, kes sõjaajal, soodsaid olusid tarwitades, endale rikkust püüdsid kokku lüüa, kuid nüüd täbarasse seisukorda on sattunud. Waadake, et seda „merikatku“ praegu tõesti on olemas ja et see „meri- katku“ ka praegu on huwitatud sellest, et riigilt uusi krediite saada, siis peaksime just sellele teele asuma, mille juures mitte ühtegi penni selle „merikatku“ edasipüsimiseks ei ohwerdataks.

Mina ei tea mitte, missuguseid ärisid mõtleb „Päewaleht“ selle „merikatku“ nimetuse all, kuid mina tean seda, et kit- sikusse sattunud, wõi pankrotti jäänud on küllalt neid ärisid, kes riigilt krediidi saa- mise juures eesõigustatud seisukorras olid. Kui meil ettewõtete krediteerimise poliitikat jätkata tahetakse, siis nende as- jaajajate käes, kes sennist krediteerimist toimetasid, krediidiandmine ikka sood- saks kujuneb jällegi samadele „meri- katku“ meestele, kellele senni riiklik krediit on läinud. Ma ei taha üksikuid ärisid nimetada, aga ma juhin tähelepanu selle peale, et meie walitsewate erakon- dade ajalehed on wastastikku mingisugu- seid paljastusi ilmutama hakanud, kus üks walitsew erakond teisele walitse-

wale erakonnale ette heidab osa saada tahtmist riigiraha tagawaradest. Seal- juures on nimetatud ka meie walitsejate nimesid, ning ei ole mitte ainult kaudselt antud mõista, waid öeldakse otsekohe- selt, et seda riiklikku krediiti on jagatud selle järele, kuiwõrd üks wõi teine ette- wõtjate rühm walitsusele ja Eesti panga juhtiwatele jõududele lähedal on seisnud. Meie peame tunnistama, et mitte opositi- siooni asi ei ole kõiki neid üksikasju uurida ja selgust muretseda, sest meil on väga raske teateid saada selle kohta, missugustele äridele ja kui suured sum- mad krediite on jagatud. Aga meie kui opositsiooni rühm wõime wõtta puhta rahana, mida härrad walitsejad iseenda kohta ütlewad. Kui walitsewatel era- kondadel nendes asjades teineteisele väga raskeid etteheiteid teha on, siis peab selle taga sarnane tõde seisma, mis meie seisukohast ja üldse riigi seisukohast hukkamõistetaw on. Toenedes sellele, peame meie, kui opositsiooni rühm tarwi- likud järeldused tegema. Meie oleme oma järeldused juba öelnud nii mitmel puhul, wiimast korda riigi eelarwe aru- tamise puhul. Meie oleme öelnud, et nii- kaua kui parempoolsed, esimeses jones aga põllumeeste erakond, walitsemise juures püsib, mingit parandust, meie ra- hale mingisugust stabiiliteeti loota ei ole. (M. Laarman (põl.): Mis mark siis tegi, kui ta teie käes oli?) Hea küll, antagu välisvaluuta tagawarad kah ära, sel teel teie majanduslikku hea- seisut ometi ülewal hoida ei suuda ja lõ- puks tuleb pankrott ometi, kõigehaledam pankrott. Ja meie, austatud härrad, oleme kindlad, et tänane arupärimine, kuigi temast väga palju on räägitud ja isegi temale ajakirjanduses pinda wal- mistatud, lõpeb õieti väga kahwatult ja wäheste tagajärgedega, wõib olla, et oh- werdatakse sellele arupärimisele rahami- nister härra Westel, noh, meie oleme juba sarnast ohwerdamist näinud, kuna kord leiti juba mingisugune patuoinas, kellele laoti süü kaela ja saadeti kõrbesse. Teie teate, kes too on,— teedeminister härra Ipsberg. Kuid ei ole sellest weel mingi- sugust maaliidu ega walitsuse pattude lunastamist leitud, ja see tall, kes niiwiisi teele saadeti, ei lunasta weel mitte mi- dagi. Wõin julgesti öelda, et kui ka tõe- poolest tänase arupärimise tagajärg see oleks, et härra rahaminister Westel lah- kuks, siis ei oleks see weel sarnane ohwer,

mis lunastaks maaliidu ja teiste walitsewate rühmade patud. Kaugeltki mitte ja nimelt sellepärast, et radikaalselt oma poliitikat muuta käesolew walitsus ikkagi ei wõi. Pange tähele, meie oleme nii kindlad nagu ei millegi muu juures, et praegune walitsus wõimu juurest ära ei lähe, sest et wõimu kasutamine praegusele walitsusele liiga armsaks asjaks on saanud walitsuse taga seiswate äriliste ringkondade ja tagaseinade jaoks. Siin on see tinapomm, mis ei lase praegust walitsust...

Juhataja J. Tõnisson: Palun niisuguseid oletusi siin mitte teha.

K. Ast (sd.): ...Mina tahaksin igitahes seda öelda, et paljudele nendest, — seda tunnistas muuseas ka parempoolne ajakirjandus ise, — kes on saanud riiklikku krediiti suurel määral, on see väga tähtis, et nad seda ka edasi saaksid. Neile on väga tähtis, et nad neid krediite ka edaspidi saawad ja, et antud wõlgu tagasi kasseerima ei hakataks. Kui lubatakse, siis nimetan ma jälle, ehk see küll põllumehi wähe ärritab, „Atlantat“ ministrite äriks, sellepärast et seal wist pooled direktorid ministrid on, vähemalt olid. Meie oleme näinud, et härra põllutöömistri abi Raamot'i auto wist rohkem on seisnud Wiru tänawal „Atlanta“ ees, kui Wismari tänawal põllutöömisteeriumi ees. Seda oleme tähele pannud. (M. Martna (sd.): Kui see tõsi on, siis andke mees kohtu kätte.) Meie teame ka, et terve rida lahkunud ministreid on seal olnud, muuseas ka endine teedeminister, härra Ipsberg, kes „Atlanta“ direktoriks oli, ja sellepärast wõime seda äri ministrite äriks nimetada. See äri on üks nendest, kes juba pankrotti jõudnud. Kui ma oma wiimases kõnes sellest tähendasin, siis hüüti põllumeeste rühmast, wististi härra Hüneroni poolt, mulle wähele, et mina laotawat kuulujutte laiali. Mis muud wõisin mina teha, kui kahelda ja tõepoolest mõtlesin, et inimene omast rühmast seda asja paremini teab ja ei julgenud enam midagi öelda. Pärast kuulasin ma seda asja järele ja sain teada, et selle äri seisukord väga imelik on. Ta on mingisuguse väga isesuguse pankade kontrolli alla seatud, millisest kontrollist ka Eesti pank osa wõtab. Ja mina wõin teile tõepoolest õigusega öelda, et see on see merikatk, mida „Päewalehtki“ nimetab, merikatk Wiru

tänawal. See merikatk on asutus, kes on huwitatud meie krediidist ja kullafondi wähenemisest ja kokkusulamisest. Need merikatkud on huwitatud Eesti marga langemisest. Need katkud on kõik ülespuhutud ärid ja suurettewõtted. „Silwa“, kelle ümber kõik wäikesed ärid ripuwad... Need kõik on sarnases seisukorras ja huwitatud Eesti marga langemisest.

Waadake, kõike seda kokku wõttes wõime niisuguse järelduse teha, et need mehed, kes sarnastele ette wõtetetele siit-saadik on soodsatel tingimistel krediiti kinkinud ja sellega meie kullafondi äraauramist toetanud, et need mehed ei saa mitte ajada teistsugust poliitikat, niikaua kui wõim nende käes on. Nad peawad üldises joones jätkama seda poliitikat ja nemad on sunnitud selleks, sest kui teisiti teha, tuleks tõepoolest suur krah, millest warblased tänawatel ja majakatastel juba siristawad. Meie ei usu mitte, et asi lähemal ajal paraneb.

Eesti riigi kodanikkudel, keda on püütud otsekuu teisejärgu kodanikka käsitada, peaks selge olema kogu see telgitagune, mille, nii öelda, paljastamiseks ka tänane arupärimine on. Lähem teadmine ei murra küll senniseid arusaamisi läbi, aga ta walmistab pinda, et järgmised walimised teistsuguseid tagajärgi annaksid, kui eelmised Riigikogu walimised seda andnud on. Isiklikult ütlesin ma, et Riigikogu esimees härra Tõnisson eelarwe-kõnet pidades õieti ühe tähtsa puuduse peale meie põhiseaduses näitas. See on nimelt, et meie põhiseadus mingisugust wõimalust ei anna enne tähtaega Riigikogu liikmeid wolitustest ilma jätta. Meil on see wolitustest ilmajätmine sel puhul wõimalik, kui mõni küsimus rahwahääletamisele tuleb, nagu see Riigikoguga korra juba juhtus, kui usuõpetuse küsimus referendumile tuli. Oli otsekuu umbusalduse awaldus rahwa poolt, mille tõttu Riigikogu liikmete wolitused enne seaduses ettenähtud tähtpäewa lõppesid. Kuid see on raske ja pikk tee. Muidugi rõõmustawad parempoolsed härrad minu sõnade üle ja ütlewad, et lõpuks siiski on üks sotsiaaldemokraat teadmisele jõudnud, et Eestis president peaks olema. Kuid, austatud härrad, see ei ole ilmingimata presidendi küsimus. Rahwaesituse laialisaatmine on senni olnud kuningate ja presidentide prerogatiiviks, aga wõib olla, leiaks ka teist teed, kui selle küsimuse juurde tahetakse asuda. Kui mina omal ajal seda

küsimust mitte küllalt tähtsalt ei osanud hinnata, siis seisin mina tol waatekohal, et ei pea mitte wolituste kestwusaeg nii pikk olema, nagu seda ette näeb meie praegumaksew põhiseadus. Mäletawasti seisin mina tol waatekohal, et walimisi wõiks iga aasta korraldada. Põhiseaduse komisjonis tegin mina ettepaneku, et walimised iga kahe aasta järele korduks. Kui on lühikesed wolituse kestwusajad, siis langeb ju õieti lialisaatmise tarwe ära. Jäädes kolmeaastase wolituste kestwusaja juurde, wõiks Riigikogu laiali saata rahwahäälendamise teel. Kuid just sel kujul, et selle küsimuse esitamine rahwahäälendamisele kergeks oleks tehtud. Seal wõib, näiteks, teatud hulgal Riigikogu liigetel selle küsimuse rahwahäälendamisele panemiseks õigus olla, kuna peale selle weel kõigil riigikodanikkudel õigus oleks teatud hulga allkirjadega sama küsimust esitada. Ma ei ütle, et see kõige otstarbekohasem on, kuid praegu oleme meie sarnasesse umbkotti sattunud, kust enam mingit wäljapääsu ei ole. Kroonu optimism ütleb küll, et „kui meie nüüd katsume oma poliitikat muuta, kui wähe-malt nendele pankrottijäänud ette wõtte-tele krediiti ei anna ja selle meeletuma krediitideandmise lõpetame, siis meie ujume kindlasti waiksesse wette wälja — meie ikka kuidagiwiisi stabiliseerime oma marga.“ Aga teiselt poolt näeme, et see kroonu optimism on siiski ainult kroonu optimism, mis mitte põhjendatud ei ole, sest kui kellelgi aeg minna oleks, siis oleks minna aeg sellel Riigikogul ja ka walitsusel enesel, kes ei ole suutnud endale tarwilikku toetust — seljatagust muretseda.

Kindel on, et ei lähe Riigikogu, ei lähe ka walitsus enne oma wolituste lõppu, nagu ma põhjendatult seletasin, ja sellepärast kestab praegune poliitika edasi. Majanduslik seisukord halweneb. Rahasjandus läheb eriti ikka halwemaks ja halwemaks. Ja niitwiisi siis õieti meie ei saa mitte jagada seda optimismi, mida siit on esitatud. Ma arwan, et kui neid läbi-rääkimisi jätkatakse ja kui päwakorrale tulewad ülemineku-wormelite esitamised, et siis pahemal tiival küll wist muud üle ei jää, kui walitsuse poolt antud seletuse peale täieliku umbusaldusega wastata.

Juhataja J. Tõnisson: Kuna koosolek üle 2 tunni on kestnud, kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 1.45 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 2.05 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on rkl. Schilling'il faktiliseks märkuseks.

C. Schilling (saks.): Meine Herren! Es ist sons nicht unsere Gewohnheit in sachliche Verhandlungen Zwischenfälle einzuschleiben. Es hat sich aber soeben etwas zugetragen, worauf ich im Namen der Fraktion hier öffentlich eine Erklärung abzugeben mich gezwungen sehe. Während der Abgeordnete Kress einen in seiner Budgetrede vorgekommenen Irrtum der Wahrheit gemäss zurechtstellte, erlaubte sich General Soots den Zwischenruf: „Rääkige maakeelt, ja mitte landeswehri keelt!“ Nun könnte man ja ausweichend sagen: jene Gruppe von Kriegern sprach doch Deutsch, — und dadurch dem Zwischenfall jede weitere Tendenz absprechen. Meine Herren! Solche Auslegung wäre sophistische, denn Sie wissen zu welchen Zwecken und unter welcher Voraussetzungen jenes Wort: „Landeswehr“ immer ausgeschlachtet wird, Sie wissen auch, in welchem Sinne ich hier unsere Stellungnahme zu diesen Ausfällen festgestellt habe. Wenn nun trotzdem in der Form einer trennenden Bewertung dieselbe Wendung wieder über den Saal gerufen wird, so ersehen wir darin eine tendenziöse, kränkende Absicht, gegen die ich im Namen der Partei hier öffentlich Protest erhebe, nicht ohne Bedauern, dass ein Mann von der gesellschaftlichen Stellung des General Soots sich zu dergleichen Ausfällen vergessen konnte.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Soots'il.

J. Soots (põl.): Kõigepealt tahaksin ma tähendada, et lugupeetud eelkõneleja ei tsiteerinud minu sõnu mitte täpselt. Mina ütlesin, et „kas ei saaks maakeeli rääkida, sest meie oleme selle landeswehri keele ära unustanud.“ Ma ei öelnud seda mitte nõudmise mõttes, nagu seda siin eelkõneleja rääkis, waid minu

sõnad olid ainult teataw soowiawaldus. Mina ütlesin seda üksikule isikule, ja ei mingisuguse rühma kohta ning ei tahtnud sellega kedagi haawata. Seda wõib tõendada see asjaolu, et olles I Riigikogus ja olles ka praeguses Riigikogus, minul wõõra keele kõne kohta eriti ka saksakeele, kui niisuguse wastu, ka midagi ei ole. Ma arwan, et see kõik wõib tunnistuseks olla, et mina mitte rühma kohta sellega midagi öelda ei ole tahtnud. Aga selle wahelhüüde olen mina teinud isiklikult isand Kress'ile ja nimelt sellepärast, et tema oma saksakeelses kõnes oli ette toonud wale, wõi põhjendamata andmeid. Ja siis, kui tema tuli seda õiendama — olgu küll, et siin on õigus igal ühel oma keeles kõneleda — oleks tema minu arusaamise järele, juba tema isiklikus huwis pidanud rääkima seda keelt, milles tema andmed walelisteks seletati. Kui tähtsaid, mitte õigeid andmeid ette tuua, nagu ei oleks üks wabrik pennigi krediiti Eesti pangast saanud, kuna tõelikult krediitid ulatawad kümnetesse miljonitesse. Oleks wist küll otsarbekohane kõneleda selles keeles, mis 99%-le arusaadaw ja mitte selles keeles, millest paljud aru ei saa. Minu sõnad ei ole sihitud siin mitte mingisuguse rühmituse wastu, küll aga on sihitud isand Kress'i kõne wastu.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Ipsberg'il.

K. Ipsberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tarwitan juhust härra Ast'i kõne puhul siin ühte wäikest õiendust teha. Härra Ast ütles oma kõnes, nagu oleks „Atlanta“ nii öelda ministrite äri ja selleläbi oleks nagu temal suuremad õigused ja teataw mõju Eesti panga peale. Ma pean konstateerima, et kui siin ministritest jutt on, siis arwatawasti käib see ainult minu kohta, sest härra Raamot ei olnud mitte sel aastal, kui „Atlanta“ asutati, enam minister. Pean tähendama, et ma ei ole tegelikult „Atlanta“ juhatuses tegewusest 1922 aastal osa wõtnud ja 1923 a. ka mitte nimepidigi, nii et see fakt, millega siin härra Ast esines, ei wasta mitte tõele ja on ainult insinuatsioon, mis selleks sihitud, et teatud meeoleolu luua.

Riigiwanem **K. Päts**: Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Mitmel puhul on tähendatud selle peale, missugust osa

on meie riigi rahwamajanduses ja riigipanga tegewuses nõndanimetatud kullafond etendanud. Mina arwan, et meie saaksime palju selgema pildi asja kohta, mis ka mitmelt poolt on soowitatud, kui wõtaksime ja eraldaksime selle kullafondi nii riigipangast, kui ka meie rahwamajandusest. Waatame, missuguse resultaadi saaksime niisugusel korral.

Katsume endile ette kujutada, et seda kullafondi üldse olemas ei ole, wõi et see kullafond ei suudaks mingisugust mõju awaldada wäärtuste liikumises ja loomises. Pean tähendama, et meie riigi alustamise juures kogu meie warandus rahas umbes 100.000.— Ost-marka oli. Sellega hakkas Eesti riik oma tegewust peale. Peale seda saime oma wennasrahwa, soomlaste, käest paar korda kümnemiljonilisi laenusid. Millega oma riigi aparaati ülewal pidanud ja rahwamajandust korraldanud oleme? See on sündinud enam-wähem meie emissiooni kaudu ja meie oma majanduse poolt loodud waranduste abil, mis wälisurgudel ümber wahetatud. Meie riigipank, mis esialgul muidugi teistsugusena mõeldud, see on aktsiapangana, on alustatud mitte mingisuguse kulla ega waluuta fondi põhjal, waid tema põhikapitaaliks on määratud esialgul ainult kümme miljonit Eesti marka. Nagu juba tähendasin, olid need Eesti margad niisugused, mis emissioonist saadud, see tähendab pabermargad ja sellega algas pank oma tegewust. Kui Eesti pank oma tegewust algas, siis ei wõtnud mina tegelikult wabariigi walitsemisest osa, küll aga olles Asutawa Kogu liige, wõtsin osa mitmest nõupidamisest, mis peeti panga asutamise puhul. Sel ajal käisid mitmesugused wäljamaalaste ringkonnad siin ja ma kuulsin pakkumisi küll Inglise rahas, küll mõne teise riigi rahas, isegi teatud seltskond Prantsuse rahamehi tahtis kuldfrankides meie riigipangale aluse panna. Kõik need pakkumised olid sel ajal, kui riigi majanduslik seisukord kõikuw ja selletõttu wäljamaalaste usaldus meie riigi wastu wäga piiratud oli. Kõik need pakkumised ei andnud kindlaid resultaate ja meie riigipank pidi tegutsema oma pabermiljonitega. Pärastpoole, kui leiti, et kümme miljonit marka wähe on, tõsteti panga põhikapitaali 250 miljoni marga peale. Tähendab jällegi, et meil mingisuguseid wäärtusi ei olnud, mida wäljamaal realiseerida oleks wõinud, waid põhikapi-

taal anti pabermarkades ja selleks on ka meie Eesti panga põhikapitaal jäänud. 250 miljonit Eesti pabermarka on olnud alus, millega Eesti pank on pidanud kõik riigi walitsemise aparaadi kulud katma, ühtlasi ka meie majandust tõstma.

Kui meie poleks kõrvalt saanud seda 15 miljonit kuldrubla, missuguseks oleks siis meie rahwamajandus ja riigi aparaadi tegewus wälja kujunenud? Siin täna tähendati juba selle peale, et meie oleme riigieelarwe tasakaalu seadnud ja selle juures on tulnud endistel aastatel teatawaid puudujääke katta. Neid puudujääke oleme lubanud katta krediit-ope-ratsioonidest, kuna oleksime pidanud seda tegema emissiooni läbi ja milgil tingimisel ei oleks tohtud wõtta riigi taga-warast. Mina ütlen, et meie riigieelarwe oleks wõinud olla ka ilma puudujäägita nii, et krediit-operatsioone ei oleks tar-wiski olnud, aga see ometi ei eitaks seda, et riigil teatawad wäljaminekud olid, mis wäliswaluutas tasuda tulid. Teame wäga hästi, et meie raudtee ostab kõik tarbe-ained wäljamaalt, samuti tehased ja wä-lisministereerium, tähendab, et riigikassal peab teataw osa kulda, wõi wäliswaluuta anda olema, mida wäljamaal wastu wõetakse, sest meie Eesti pabermark ei ole mitte täiewäärtuslik raha igalpool. Arusaadaw, et meie need wäljamakseta-wad summad pidime sealt wõtma, kus nad meie riigis saadawal olid, tähendab meie riigi rahaturult. Nii siis, kuigi riigi-eelarwe on tasakaalu seatud, jääb ikkagi tarwidus osta waluutat. Riik ise tõstab nõudmisi wäliswaluuta peale, ütleme, kui eranõudmine ja pak-kumine rahaturul oleks tasakaalus, siis riik oma 100-miljonilise wäliswaluuta nõudmisega tõstaks wäliswaluuta hinda ja alandaks Eesti marga oma. Aga kui ta seda ei tahaks, siis peaks tema ise midagi turule tooma, ise kuskilt mujalt seda raha wõtma ja maksma. Kui tema aga aasta-aastalt seda teinud on, nagu meie nüüd näeme, siis on ju riik ise oma tegewusega selleks kaasa aidanud, et meie mark oleks pidanud langema. Mui-dugi ei oleks see mingisugust mõju awal-danud niisugusel korral, kui meie maksu-bilans oleks tasakaalus olnud ja isegi üle-kaalu awaldanud. Siin aga öeldakse, et teie ei tohi seda wäliswaluutat kuskilt riigitagawaradest wõtta. Kui meil seda fondi ei oleks ja sealt ei oleks wõetud, loomulikult oleks siis selle tagajärg ol-

nud, et meie mark oleks langenud. Täna ütlewad siin kõik ühest suust, et see on Eesti panga, walitsuse, Riigikogu ja meie kõigi ülesanne, et Eesti mark ei tohi lan-geda, ta peab püsima. Ta on püsinud kõik see aeg, selle peale vaatamata, et Eesti pank wäliswaluutat on tarwitanud riigi kui ka eranõuete rahuldamiseks. Nüüd küsime, missuguse nõiakepiga oleks Eesti pank pidanud seda imet tegema, kui temale mingisugust ressursi kätte ei oleks antud. Meie kõik teame, et meie majan-duses on niisugune seisukord olnud, et riigieelarwel olid puudujäägid. Ma üt-len, need ülejäägid on meie sisemine asi ja meie wõime nende katmiseks paber-raha wälja anda. Kuid puudujäägid, mis meie maksubilansis tekiwad ja tekki-nud, peame rahwuswaheliselt turult omandatud wälisrahaga katma, see tä-hendaks küll, laenama. Wõi peame sel-leks raha wõtma oma riigi tagawara-dest. Nii seisame meie fakti ees, et Eesti riigi majanduslik seisukord tema esimes-tel aastatel on niisugune olnud, et tema ei ole suutnud niipalju wälisraha kau-pade wahetuse ja muul teel omandada, et kõiki nõudmisi rahuldada, muuseas ka riigi õige suuri nõudmisi. Muidugi wõidakse mulle öelda, et selles see ma-janduspoliitika kunst seisabki, miks olete need nõudmised nii suureks lasknud minna, teie oleks pidanud neid äride nõudmisi wäiksemaks tegema, siis oleks jätkunud ka kõigi nõudmiste tarwis.

See on õige ja selleks on oma abi-nõud olemas, aga nüüd lubatagu minule wähe meie majanduspoliitika peale ta-gasi minna. Siin on täna ja enne niisugu-seid abinõusid kaalutud, et tuleks sisse-wedu takistada, kas keeludega wõi tol-lidega wõi sisseweole takistusi teha sel-lega, et raha siseturult ära korjatakse. Lubage meelde tuletada neid aegu, mis meie riik oma tekkimisel läbi elas. Kõige-pealt tähendaksin ma selle peale, et meil oli üks niisugune ajajärk, kus riik oma sisseostmisi katsus korraldada eriti sel-leks loodud nõukogu läbi — wäliskau-bandus-nõukogu kaudu. Wäliskauban-dus-nõukogu ülesanne pidi selles seisma, et tema pidi koondama enese kätte kõik riigi tellimised, et mitte lasta wäljamaalt tellida kõiki kaupsid, mis ministereeriumi ametnikkudel meelde tuleb, et teatawat piiri panna selleks, et wäliskaupsid üle-määra sisse ei tuleks. Pärastpoole oli selle wäliskaubandus-nõukogu kätte koon-

datud kõik kaupade sisseweo korraldamine, sisseweo lubade andmine, see on meile tuntud litsentsisüsteemi ajajärk. Just sel ajal, kui meil niisugune kord maksis, tõusid väga mitmesugused nõudmised riikliku majanduspoliitika vastu. Ma juba tähendasin, et mina tegelikult siis walitsusest osa ei wõtnud, kuid seisin lähedal uuesti ellukutsutud börsele ja seal, pean ma ütleva, paistsid need woolud, nagu peeglist wastu. Seal olid äriühingondadest ka mitmesugused poolehoidjad, ühed olid selle poolt, et tuleks täielik wabadus jätta kaupad sisse wedada, et turg ise ennast reguleeriks, et kaupmehed peaksid ise ettevaatlikud olema ja ei tooks mitte rohkem sisse, kui turg seda nõuab. Teiselt poolt oldi sel arwamisel, et meie ei tohiks siiski mitte nii väga järsku ära lõpetada normeerimise süsteemi. Läbirääkimised sel alal keetsid selleaegse walitsuse ja börsekomitee wahel edasi. Börsekomitee ümber olid koondatud kõik wanemad äriühingonnad, see on mitte ühepäewalikad wõi merikatku, nagu siin tõendatakse, waid siiski kõige wanemad ja luugupeetud äriühingonnad. Siis otsustati, et walitsusel ei tuleks mitte samme astuda täieliku sisseweo wabaduse poole, waid tuleks teatawad kontingendid luua ja nende kontingentide järele kaupad sisse lubada wedada ja walitsus peaks siis üheskoos äriühingondadega selle järele walwama, et need kaubad rahwamajandusele wastawad oleksid ja ühtlasi wäljawaest saadud waluuta niisamasuguse kontrolli alla langeks. Sel ajal, kui need läbirääkimised börsekomitee ja walitsuse wahel kõige suuremas hoos olid, isegi teatawad kawad olid kokku räägitud wastawates walitsusühingondades, sel ajal tulid meil walitsuse muudatused ja selle tagajärg oli, et kõik need muudatused järsku lõpetati ja deklareeriti täielik wabakaubanduse põhimõte. (See gane wahel hüüe J. Kukk'e (töer.) poolt.) See oli nii, härra Kukk, ma mäletan seda väga hästi. See deklareeriti siis, ja börsekomitee, kui ka selleaegne walitsus... (J. Piiskar (is.): Kelle walitsus see oli?) Mina nüüd seda ei wõi kindlasti öelda, kes sel ajal kaubandusminister oli, kuid igatahes oli see nii, et see juhtus pärast seda, kui härra Tõnisson'i walitsus lahkus.

See muudatus tuli börsekomitee loomata, kuid seal arwati, et wõib olla

walitsus tunneb wäliswärgu ja üldse poliitikat paremini, kui meie ja teab, mis riigile kasulik on. Kui leitakse, et meie majandus täiesti kindlustatud on selle läbi, et äriühingonnad ise tasakaalu peawad, siis wõib see nii olla. Kuid pärast leiti siiski, et meil väga palju niisugusi elementi on, kellel seda kaupmehelikku wilumust ja ettewaatust mitte küllalt ei ole ja selle tagajärjel wõisid mitte ainult üksikud firmad kannatada, waid wõisid kannatada kogu meie majanduslik elu. Fakt on fakt, kuid peab ütleva, et esialgul niisugune järsk üleminek mõjus. Meie turg oli kaupadest tühi, ja sel ajal oli wäljaspool kaubahindade langemine. Nii siis toodi sisse odawaid kaupad ja igaüks oli väga ettewaatlik sisseostmises, sellepärast, et kaubahindadel tol ajal tugev langemise tendents oli. Selletõttu ei ostetud kaupad ette, waid osteti ainult niipalju, kuipalju siseturg ära tarwitas, sellepärast, et kaupmehes, kes palju omale ette ostis, wõis pärast kaubahindade langemise tõttu oma kaubaga hädaohtu sattuda. See wäliswärgu konjunktuur tol ajal reguleeris väga hästi meie kaupade sissewoolu esialgul. Sellega oli meil kindel majanduslik süsteem loodud, meie rahaasjandus pidi meie üldise majanduspoliitikaga käsikäes käima. Ei saa ometi niisugusel ajal ja niisuguse poliitilise waate juures riigipanka niisugusesse seisukorda panna, et tema wõiks walitsuse tahtmise wastu ja awaliku arwamise tahtmise wastu töötama hakata. Siin ei jäänud siis mitte muud üle, kui et aidata rahaturgu organiseerida ja rahaturu organiseerimine seis selles, et oli tarwis endine Wiru turubörse ära kaotada. Seda tehti sel teel, et Eesti pank ühes erapankadega selle raha, mis Eestisse wäljaspoolt riiki sisse weeti, enese kätte koondada püüdsid, see tähendab, et nemad oma raha suure summa peale toetades, wäikest konkurentsi kõrwale tõrjusid, nii et raha pankade kätte oleks läinud, ja kui see raha juba pankades, siis pankade omawahelisel kokkuleppel seda nii turule lasta, et normeeritud oleks meie marga hind. Seda on aastate jooksul tehtud, ja siin ei ole saanud panga poliitika millegis muus ennast awaldata, kui et Eesti pank on oma ressursidega wäliswaluutat kokku ostnud — neil aegadel, millal teda rohkem sisse tuli. Sisse tuli wäliswaluutat harilikult siis, kui meil kaupad rohkem wälja

weeti, see on sügisepoolt talwet kunni kewadeni. Suwel läks see waluuta wäljawool pankades suuremaks ja niisugustel kordadel oli panga waluutatagawara harilikult wäiksem.

Pea ütlema, et see oleks wõinud ka ilma kullafondita sündida, sest seda waluutat oleks wõinud osta nende pabermarkadega, mis Eestis on wälja antud, kuid jääb weel üks teine külg, mida meil, kahjuks, mitte ei ole tarwiliku tõsidusega alla kriipsutatud. See on nimelt, et meie riigimajandust algusest peale oli tarwis uuesti üles ehitada. Meie teame kõik wäga hästi, et kui meie oma riigile aluse panime, siis kõik wabrikud seisid, need wabrikud, kes meile nüüd waluutat annawad. Sel ajal oli ajutise walitsuse üks kõige esimestest nõudmistest see, et tööliste tööd muretsetaks ja et wabrikutele raha peab andma selleks, et need tööd teha wõiksid. Riigikassal oli see wäga kitsas aeg, kuna ajutine walitsus sunnitud oli 10 miljonit raha selleks määrama, kuna kaubandus-tööstusminister pidi teatawate nõudmiste järel raha wälja andma. Mäletan ise, kuidas meil, näiteks, klaasiwabrik walitsuse õhutusel tööle pandi. Meil ei olnud siis klaasi ja kui juhtus, et klaas katki läks, ei saanud uut ette panna. Siis sai klaasiwabrik ellu kutsutud selle läbi, et ainukesele rentnikule anti teataw summa kätte, et ta tööle asuks. Nii tehti ka teiste wabrikutega. Meie walitsusel oli juba algusest peale ülesanne elustada neid asutusi, mis meil juba olemas olid. Kõik pangad, mis nüüd elujõulised, isegi kõige suurem erapank — Scheeli oma, kellest siin nii mitu korda juttu on olnud, kes tähtis faktor meie elus, oli nõnda raskes seisukorras, et ta isegi kahtles, kas ta ellu jääb, sest kõik tema tagawarad kullas olid Wenemaale jäänud, milline summa ulatas üle 10 miljoni kuldrubla, nõnda et neil mingisuguseid tagawarasid ei olnud ja nõnda ei saadud ka nende käest mingisugust krediiti. Ainukene asutus, kelle peale kõik see ülesehitamise ülesanne pandi, Eesti pank, ei wõinud oma ülesandeid täita mitte ainult selle abil, et ta oleks paberrahasid suuremal arwul lasknud trükkida. Seda oleks ta wõinud muidugi teha, kuid meil tuli wäljamaalt aineid tellida, ja selleks ometi paberraha press ei oleks wõinud abi anda. Kuigi ta oleks rahatrükkimisega meie majandusliku elu ülesehitamist toetanud, ei oleks see

ikkagi aidanud, sest meil tuli wäljamaalt muretseda tooresainet ja muud, milleks oli tarwis leida warandusi, millega neid tooresaineid lunastada. Kui meil ei oleks õigel ajal kulda olnud, siis ei oleks Eesti pangal mitte mingisugust alust olnud ja Eesti pank ei oleks wõinud ettewõtteid krediteerida. Just selle tagajärjel, et tema seljataga seisid riigi kuld, wõis tema enese peale wõtta garantiid ja selle abil laenu saada, mis tal tarwis oli. Kui Eesti pangal ainult 10 miljonit Eesti pabermarka oleks seisnud puutumata kassas, sel ajal ei oleks mitte ükski wäljamaa suurem ettewõte, wabrik jne. enese peale wõtnud siia kaupasad saata Eesti panga wastutusel. Et meil sõda edasi kestis, Eesti riik de jure ei olnud tunnustatud, Eesti riik üldse alles tekkimas, oli muidugi sarnasel ajal raske majanduslikku elu rajada. Meie teame kuidas riik ise neid laenusid sai. Ja ainult see andis hoogu meie majanduselu arenemisele, et wäljamaal ja igalpool, ka meil enestel see teadmine oli, et Eesti panga seljataga riigikassa seisab oma ressursidega ja et seal on teataw osa kulda olemas, mille abil pank wõis teatud garantiid luua. Äriilmas ei ole mitte tähtis, et igakord raha lauapeale pandaks, waid tähtis on see, et garantiid on olemas, juba sellel alusel antakse krediiti. See kullatagawara iseenesest löi juba wõimaluse meie majanduselu ülesehitamisele hoogu anda. Kui nüüd Eesti pangal ei oleks mingisugust wõimalust olnud teda liikuma panna, siis oleks wõinud äriilm öelda, et riigil on küll teatud hulk kulda olemas, aga Eesti pangal ei ole seda mitte. Panga põhikirja järele on see pank küll riigi käes, kuid ta wõib panga aktsiad edasi anda, ja missugune wäärtus on siis panga garantiil. Meie peame ometi sellega rehkendama, et kui pank enese peale kohustusi wõtab, et neid siis ka igal tingimisel täita wõib, tähendab, kuigi ta lähaks eraseltsi kätte, siis peab olema ometi midagi, millega ta wõiks oma kohuste eest hea seista.

Ma ei arwa, et üks wõi teine walitsus süüdi on, waid meie majanduselu arendamine on ise nii kaugele wiinud, et riigi kullatagawarad pidid liikuma pandama. Kui seda mitte ei oleks tulnud, siis ei oleks meie oma majanduslikus elus neid wäärtusi luua saanud, mis meil nüüd olemas ja mida meie ka wälja

weame. Nüüd, muidugi, wõidakse öelda, et waadake, see oleks pidanud sündima teatud korralduste järele ja meie ei oleks mitte pahandanud, waid, wõib olla, ka heaks kiitnud. See on ju nii õige, kuid kujutate ka ette, et meie ei ole elanud mitte riigis, kus riigipankadel oma kindlad traditsioonid, ja kus walitsusel oma kindlad seadused!

Kui meie tuleme tagasi ja waatame, kuidas meie riigipank on arenenud, siis annab see meile väga iseloomuliku pildi. Ma ütlesin juba, et meie pank asutati kui eraselts ja loodeti, et tuleb sinna juurde väliswaluutat, mis looks meie paberrahale kindla wäärtuse ja mis aitaks riigimajandust korda seada. See ei läinud korda. Põhikapitaal jäi endiseks ja riik asus sinna aktsionäärriks. Kui teie wõtaksite waewaks ja waataksite, kuidas on täiendatud mitme aasta jooksul panga põhikirja, siis selguks, et seda on tehtud umbes nii, nagu meie seltsimajapidamisel omal ajal, kus keskpaigas oli wana maja — saal, ning ümberringi ehitati karbikesi. Ei wõi meie mitte niisuguselt ümberehitatud seltsimajalt seda ilu ega lahedust nõuda, kui seda wõime ühe kindla plaani järele ja suurema jõukulutusega ehitatud maja juures teha. Seda ei ole ka mitte Eestipanga ülesehituse juures olemas. Imelik wahekord on siin tekkinud: riigi kätte jääwad kõik aktsiad, see tähendab, riik on aktsiate omanik. Kuni need aktsiad riigi kätte jääwad, on riigil, see tähendab Wabariigi Walitsusel kõik need õigused, mis panga täiskogul peawad olema. Põhikirjas on üles loetud need õigused, mis aktsionääride kogul on, ma wõiksin siin need ette lugeda, kuid need õigused on väga kitsad, mis aktsionääride kogudel ja teiste pankade kogudel on, ma wõin siin paari sõnaga seda ära öelda: need õigused on, eelarwe kinnitamine, aastategewuse läbiwaatamine, palkade kinnitamine, liikurwa waranduse omandamine. See on kõige kitsapiirilisem funktsioon panga tegewuses. Eesti panga põhikirja järele lähewad kõik tähtsamad funktsioonid panga nõukogude kätte. Nõukogu on pankade juures peasutus, kes peab, nagu see ka Eesti panga põhikirjas otsekohe öeldud, pangategewuse üle walwama, kellele igal kuul aruanded antakse, ühesõnaga, kes selle üle peab walwama, et kõik asi korras oleks. Kõik see suur ja lai wõrk ülesandeid on nõukogu kätte antud.

Sel alal tekibki niisugune juriidiline wahekord, mis mitte loomulik ja otstarbekohane ei ole. Wabariigi Walitsus töötab awalikõiguslikul alusel. Muidugi tema, kui kõrgema walitsuse aparaadi alla käiwad üksikud ministrid. Kui aga nüüd seesama Wabariigi Walitsus peab töötama selle panga põhikirja järele, siis ei ole tema mitte enam awalikõiguslikul alusel töötaw asutus, sellesamas koosseisus ja sellesama nime all, waid on siis ühe panga täiskogu, kes töötab panga põhikirja järele. Siis tuleb ometi nii wälja, et nagu kõigi pankade kohta, nii ka Eesti panga kohta maksew on järewalwe rahaministri poolt, sest rahaminister peab kõigi pankade üle walwama, nii siis käiks pank ja ühtlasi Wabariigi Walitsus rahaministri walwe alla. Teiselt poolt, kui Wabariigi Walitsus ühe otsuse teeb, siis ei ole selle otsuse üle kaebamist kohtu korras. Aga kui Wabariigi Walitsus tegew on, kui panga täiskogu, siis ei wõi temale niisuguseid õigusi anda, kui Wabariigi Walitsusele ja kui selle täiskogu otsusega mõne kolmanda isiku õigusi rikutakse, siis peaks see käima riikliku kohtu kontrolli alla. Ma ütlen, juriidiliselt on täiesti wildakule alusele seatud asutus loodud. Kui walitsus töötab awalikõigusliku asutusena, siis wõib ta teatawaid õigusi delegeerida, nimelt walitsus wõib saata teatawa isiku, ametniku, panka ja panna tema peale teatawad kohustused. Kui aga ta täiskoguna töötab, siis ei saa ta öelda, et ma nimetan selle ja selle isiku aktsionäärriks, kuna riik ainuke aktsionäär on. Aktsiaseltsi põhikirja järele peaksid Eesti panga nõukogu liikmed aktsionäärid olema. Kuidas tuleks siis tegutseda walitsusel? Mida tuleb tal walida, kas tal tuleb tegutseda kui walitsusel awalikõiguslikul alusel wõi tegutseb ta panga täiskoguna põhikirja järele. Tuleb tunnistada, et wiimane alus õigem on, kuid niisugusel korral on kogu panga korraldus segi lükatud. Kuidas nõukogu luua, kui aktsionääre ei ole? Sellest on mõõda mindud sellega, et nõukogu on nimetatud. Aga kui meie hakkame waatama selle nõukogu aluse peale, siis näeme, et ta õhus ripub. Peab tingimata panga korraldusse selgust muretsema, panga põhikiri ja panga praegune korraldus nõuab ümbertöötamist, nii ei wõi tema mitte jääda. Nõukogu, see kõige tähtsam panga organ, kelle käest wõib nõuda kindlat panga majanduspoliitikat ja

kellele tulewad esitada kõik aruanded, see orgaan on ise juriidiliselt kõikuwal alusel. Ta on nii õhusrippuw asutus. Nüüd öeldakse siin nii väga mitmelt poolt... (J. Piiskar (is.): Kes pani sellele asutusele aluse?)..Wäga mitmelt poolt on ette heidetud, et waadake, meie elame demokraatlikus riigis, kus kõik awalik peab olema, aga Wabariigi Walitsus ja Eesti pank katsuwad meie seljataga tegutseda, nad on tahtnud oma tegewust warjata. Kui nüüd keegi neist etteheitjatest wõtaks waewaks ja waataks põhjalikumalt panga põhikirja läbi, siis näeks tema, et walitsusele ei ole mingisuguseid iseäralikka õigusi kätte antud, sellepärast, et aktsionärid pidid selles täiskogus tegutsemas olema, kui oleks kapitaal läinud mõne ettewõtjate kogu kätte wäljamaalt, siis oleks see ise tahtnud oma raha üle walitseda, siis oleksid nad eneste asemikulus nõukogu jätnud. (Segane wahelhüüe J. Reesen'i (wäljasp. rhm.) poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun rahu!

Riigiwanem **K. Päts**: Ja ma arwan, et need küsimused ja see wahekord on ehk üldse rasked aru saada, aga ma arwan, et ma olen oma kõnes kõik omalt poolt teinud, et igaüks neist wahekordadest aru saaks. Kui nüüd keegi aru pole saanud, siis ei wõi ma muidugi garanteerida, et igaüks sellest peab aru saama. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Teie ei ole Riigikogus sellest midagi rääkinud.) Riigikogu ei ole kahjuks mitte ülem täiskogu pangal, kui tahetakse, et ta selleks muutub, siis peab Riigikogu seda ise korraldama, aga Teie tahtmise järele ei sünni see küll mitte... Siin on etteheiteid tehtud, et walitsus ei ole midagi omalt poolt teinud, et võimalik oleks olnud pilku panga tegewusse heita. Walitsus on omalt poolt kõik teinud, mis temal võimalik panga põhikirja järele, see on, tema on määranud pangale nõukogu ja nagu ma ütlesin, on wiimase käes laialisemad funktsioonid, kui täiskogu käes. Sinna nõukogusse on walitsuse poolt määratud inimesed, kes seisawad lähedal ärilistele wooludele ja suurematele Riigikogu rühmadele. Kui see walitsuses arutamisel oli, siis öeldi, et meil ei ole see mitte võimalik, et Riigikogu ise määraks omalt poolt sinna esitajad.

Kui panga põhikirja tahetakse nii täiendada, siis peab enne kindlasti teada olema, kas ei leita wiimaks tarwilik olewat, et meie riigipangale tuleb wäljaspoolt kindlat waluutat tema aluseks muretseda. Niisugusel korral on küsitaw, kas oleks otstarbekohane panga põhikirja aktsiaseltsi aluselt teiste põhimõtete järele üles ehitada. Selle küsimuse äraotsustamine oleneb ja oleneb muidugi mitte ainult praktilisest kaalumisest wõi walitsuse tahtmisest, waid sellest usaldusest, mis meie riigil wäljaspool rahailmas on. Kui meil tarwis on wäliskapitaali, siis on loomulik, et meie seda ise muretsesime, kas wälislaenu näol wõi ära andes ühte osa kullafondist wõi mõnel teisel teel; aga igatahes on tähtis, et pank jääks, kui suurem majanduslik faktor, riigi käsutada. Kui aga riigipangal ei oleks võimalik olnud rahaturu korrashoidmiseks kindlaid wäärtusi riigikassa toetusel muretseda, siis oleks, väga võimalik, Eesti panga aktsiaid tulnud wäljamaale ära müüa. Ma ütlen, et need küsimused ei ole ühe päewaga otsustatawad; sellepärast on sellega wiivitatud ja walitsus ei ole saanud kindlat ettepanekut teha, et nõukogusse hurwitatud rühmade esitajad oleksid määratud, kuid walitsuse poolt on teatawad isikud sinna määratud, kellel seltskonnas laialised sidemed. Mina arwan, et see wormiline etteheide, et nõukogus on liikmed, kes ei ole Riigikogu poolt sinna saadetud ja et nad sellepärast ei ole Riigikogule wõinud midagi öelda, küllalt tabaw ei ole.

Ma arwan, et niisugune etteheide ei ole mitte küllalt põhjendatud, sest kui tahetakse ja leitakse, et nii tarwilik on nii tähtsasse riigimajanduse tegewusesse tungida, siis, ma arwan, igaüks, kes tahab demokraatiat mitte ainult wormiliste juhtnööridega ja kirjadega maksuma panna, igaüks oleks wõinud siis öelda talle lähedalseiswale nõukogu liikmele, et muretsegu see materjaali. Nüüd tulakse ja öeldakse, et walitsus ei ole muretsenud seda materjaali. Kõik materjaalid on nõukogu käes palju täielikumalt kui walitsuse käes. Kes arwab, et tal suur walitsemistalent ja ettenägemine on, siis oleks ta oma walitsemistalendiga ka pidanud sinna minema, seal korda looma. Asi olla halb, teie olete siin waikselt panga tegewusest mööda läinud, kuid senni ei ole siin keegi panga wigade peale näidanud. Nüüd, kui ükskord iga-

suguste põhjuse tagajärjel seisukord raskemaks on läinud, siis tulete teie ja ütlete, et meie oleme seda ammu ette näinud. Wenelane nimetab sarnast tagantjärele ettenägemist teistsuguse sõnaga. Meil ei ole keegi seda ettenägemist majanduspoliitikas awaldanud. Kuu aega tagasi tõsteti siin weel väga suurt tormi, et miks pank rohkem laenusid ei anna. Selle walitsuse peale, kus mina enne härra Kukki'e poolt moodustatud walitsust olin, kaebati ka, et miks walitsus ei mõju mitte Eesti panga peale, et see protsente alandaks — inimesed ei suuta kõrgeid protsente maksta, neil ei olla jõudu laenu wõtta; seda laenu on neil tarwis majanduse ülesehitamiseks, kuna ainukeseks laenuallikaks olla Eesti pank. Nüüd tullakse ja öeldakse tagantjärele, et Eesti pank on ekslikku poliitikat ajanud, kui tema laenusid wälja andis. See just eksisamm ongi, et meil püütakse tegutseda nende materjaalidega, mis mitte õiged ei ole ja niisuguste asjata ja tuulest-wõetud juttude peale pööratakse tähelepanu, nagu see, et Riigiwanemal on Eesti pangas krediiti 50 wõi 100 miljonit. Ühe sõnaga, nii palju, kuidas igaühe fantaasia seda lubab. Niisuguste juttude peale ei saa riigimajandust rajada, ei saa riigimajandust juhtida, ei saada riigimajanduse poliitikat waos hoida, ega seda ka süüdistada. Meil on neid jõudusid wähe, kes oskaside ja wõiksid riigimajandust ja riigi rahaasjandust nii kalkuleerida, kes oskaksid öelda, et kui meil oli aasta eest niipalju waluutat, üks miljard Eesti waluutat, kes oleks osanud siis öelda, et waadake, nüüd on paras aeg, nüüd pange kraan kinni, nüüd ärge andke enam kellelegi laenu. Kui niisugune mees oleks olnud, siis ma ütlen, et müts maha niisuguse geeniuse ees.

Niisugust asja tagantjärele ei parandata. Ma olen kindel selle peale, et kui Eesti panga juhatus, nõukogu ja walitsus oleksid meil siis dewalwatsiooni käsu wälja andnud aasta eest, sel ajal kui weel koos olid need suured summad, siis uskuge, siin oleks torm tõusnud ja see torm oleks walitsuse ära pühkinud. Siis oleks öeldud, et see walitsus ei taha mitte Eesti riigi majanduslikku edu, waid ta ajab kitsarinnalist pangapoliitikat, kogub raha ja ei taha mitte inimestele, kes ülesehitawat tööd teewad, ei taha selle loomisjõule wastu tulla. Seda öeldi alles kuu aega tagasi. Nüüd tekkis niisugune

pööre seltskondlikus arwamises, et panga poliitikas muutmist tuleb ette wõtta.

Meie majanduspoliitika ei ripu lõpupudelõpuks sellest ära, kas nüüd Eesti pank saab omale kokku koguda mõnisaada miljonit, wõi ei! Meil on 10.000 standarti metsa wälja wedamata. Linad on wälja wedamata, kaubad, mis sügisel on realiseeritud, on alles wälja wedamata. Selle asemel, et midagi wälja wedada, weetakse meil rukkid sisse, weetakse maale rukkid, kust enne rukkid wagumite kaupa linna turule toodi. Kui nüüd kõik muutunud on ja majanduslik seisukord teiseks läinud, siis muidugi on kerge öelda, et need kõik on mingisuguse panga wigase poliitika tagajärjed. Ega see siis weel riigimajanduse poliitika suurem tarkus ei ole, kui kalkuleeritakse, kui palju pangal rahatagawarasid on, kui palju tal wäliswaluutat seismas. Inglise majandustegelased ei muretse mitte, kui palju Inglise pangal wäliswaluutat on. Inglise riigil ja rahwamajandusel, mis Inglise naela taga seisab, on küllalt sest, kui ta teab, missuguses seisukorras Inglise majandus kui niisugune on. Ma pean kurwastusega selle peale tähendama, kuidas täna siin räägitakse meie margast, see ei oleks nagu mitte midagi, nagu paberilipakas, ja teda hinnatakse siin ainult selle järele, kui palju meil kullas, wõi mõnes teises waluutas tagawarasid on. Kas see siis meie marga ülespidaja ja kaitsja ongi? Meie ei suuda praegu niipalju kulda kokku osta, et oma paber raha täies ulatuses kindlustada. Meie marka hoiab ülewal meie rahwamajandus, meie rahwa loow jõud. Kuidas meie majandust juhtida, sellest on ainult mööda minnes kõneldud, on süüdistatud, et palju on antud Eesti pangast laenu wabrikutele ja kaubandusele, kuna põllumajandusele ei olla pea mitte midagi antud, seda on mööda minnes öeldud. Rahwamajandust ei loo ega korralda üle ööpäewa ükski pank, waid ka riigipank peab reaalsete olude järele tegutsema.

Mina ei wõi siin põhjalikult kõiki waateid selle kohta ette kanda, mis tuleks majanduse alal teha, waid ma puudutan ainult tänast arupärimist, et selle peale omalt poolt tähelepanu juhtida. Laialt on seltskonnas arwamine maad wõtnud, et meie riigi majanduslikku jõudu tuleb mõõta selle järele, kui palju Eestis paber raha on wälja antud, wõi nagu seisaks see selles, kas Eesti riigi kuld on puutu-

mata wõi on ta liikuma pandud. Minu härrad, kes teist wähegi wälispoliitikaga tegemist teinud ja seda tähele pannud, see teab, et on praegu palju riike, mis sõjast häwitatutena wälja tulnud, kel omal ajal suur ja rikas rahwamajandus olnud, kuid kes nüüd niisuguses seisukorras, — et isegi meie noor ja algaja riik neist paremal järjel on. Ma toon teile ainult ette Ungari riigi. Praegu on seal rahwuswaheline aktsioon käimas, et 250 miljonit kuldkrooni Ungari riigile abiraha anda, selleks et see riik wõiks 2½ aastaga oma rahwamajandust tasakaalu seada, et riik wõiks selle aja jooksul oma eelarwe korralikult kokku seada, et tema wõiks selle rahaga majanduslikudele ettevõtetele nii palju elujõudu anda, et nemad hakkaksid wäliswaluutat muretsema, et riik wõiks omal jalul seista. Seal wõetakse 250 miljonit kuldkrooni laenuks mitte selleks, et neid kuldkroone seisma panna, waid nad antakse wälja ja nendega ostetakse põllutöomasinaid ja muid, mis riigile kapitaal on ja jõudusid edendab, mis riigile majanduslikka wäärtusi luua awitawad. Meil, minu härrad, ei ole ühtegi laenu selleks olnud. Meie oleme, kui riik, alganud 100.000 pabermargaga. Meie ei ole wäljaspool riigile kaupade krediit-laenu wõtnud. Meil on see laen olnud, mida meie oleme wõinud oma panga ja teiste erapankade garantiidega saada, see on lühikeseajaline laen. See on kaubawahtuslaen olnud, mitte aga riiklik pikaajaline laen. Nüüd oleme meie siiski püsinud ja nii kaugele jõudnud, et oleme oma rahwamajanduse enam-wähem korda seadnud. Meie näeme, kuidas meie uued ettevõtted hakkawad liikuma, kuidas meie näitused, mida oleme korraldanud, on edenend, kuidas wäljamaalased nende tagajärgede põhjal on tõendanud, et Eesti rahwas oskab majanduslikult midagi luua. Teie wõite neid heatahtlikka tunnistusi just näituste järele kaalumisele wõtta ja teie näete, et on otsusele jõutud, et meie uus tööstus üldse on olnud heas seisukorras. On teada, et meil on mitmed algatajad tulnud Wene-maalt, kes asjatundjad on olnud, aga kes on sealt toonud ainult oma hinge ja riided, neid on aineliselt järjele aidatud. Palju niisuguseid ettevõtteid on eluwõimuliseks saanud ja on juba midagi meie majandusele ära teinud. See kõik on meil selle 250 miljoni paberraha põhjal

tehtud, mis pangale antud, ja ainult selle abil, et riigi fondist anti teataw summa tagatiseks panga kätte. Kui nüüd ette tuuakse, et waadake, kui hirmus töö see Eesti riigi vastu olnud, et terwelt 2 miljonit kuldrubla on pandud liikuma ja seda ei saa tagasi. Mis siis sarnasest hädaldamisest arwata? Wõtke ja waadake, see poolteist wõi kaks miljonit kuldrubla, mida meie ei ole mitte ära kinkinud, waid mille vastu wäärtused on sisse tulnud, on ju meil wälislaenu aset täitnud. Selle kahe miljoni kuldrublaga oleme meie oma riigieelarwe tasakaalu seadnud, wälisostud teinud ja haridust edendanud, ja üldse kõik, mis tarwis olnud. Nüüd wisatakse hooga süüdistus rahwa hulka ja öeldakse, Eesti mark olla selle tagajärjel hädaohus. Kui see teises riigis juhtuks, missugune meeoleu oleks seal maad wõtnud? Olen kindel, seal oleks seda teisiti hinnatud. Mina ütlen, et see häda nüüd on oma tagajärgi andnud. Waadake nüüd, kuidas pankade ees seisawad warad eidekesed, kes kord juba mõned rublad pankades on kaotanud, nemad on mõned margakesed kokku korjanud, millega nad lähewad õnnistawat dollarit ostma ja kuidas siis, kui neid osta ei saa, palutakse tuttawaid kristalli ja kulda osta, sest Eesti mark olla langemas ja hädaoht lähedal, et sellega midagi ei saa osta. Siin öeldakse julgelt, et kui meie Eesti panga peale tormame, siis tema seisab kui kalju wees. Temal ei ole ju mitte midagi kaotada, sest temal on 250 miljonit Emk. Mina arwan, et nii kitsarinnaliselt rahaasjanduse peale waadata ei maksa, sest meie kõik teame, et Eesti pank on küll see kalju, mille peal kõik on seisnud. Ja kui meie selle kalju vastu kõik oma lained kokku tormawad, siis wõib ka tema hädaohtu sattuda. On seda hädaohtu siis tarwis, wõi peab teda tingimata riigi ja rahwa huwides wälja kutsuma? Paljudki, kes selle kalju warjul seisnud ja kodu ehitanud, on nüüd kokku langemas. Ei wõi ometi arwata, kui öeldakse, et Eesti mark on langenud, et tema taga mitte midagi ei seisa. Inimesed, kellel raha kogutud on ja kes kardawad, et nende warandus kaduma wõib minna, wõtawad omad hoiusummad igalt poolt pankadest wälja. Kuulge ning küsige järele, mis praegu räägitakse teistes pankades. Seal öeldakse, et iga nädalaga lähewad miljonid hoiusummadest wälja. Need hoiusummad ei ole ju mitte selleks

pangas olnud, et neid seal võtta ja iga minut välja anda. Inimesed, kes oma väikesed summakesed mustade päevade jaoks hoiule panid, tahavad neid hirmul kätte saada, selleks, et neid kuidagi wiisi kindlustada. Ja meie näeme, kuidas neid kindlustatakse, kristalli, kulduure ja turu pealt mõnda dollarit ostes. Kas teie arvate siis, et sarnased väärtused, mille alla raha kinni pannakse, ka midagi loovad meile? Ja muidugi, nemad võivad kaupmeestele võimalust anda suuremaid summasid ära maksta, aga rahvamajandusele on see üks väga kahjatsemisväärne asi. Ja nii mõjub iga hoop, mida Eesti pangale antakse ka meie rahvamajanduse peale. Ei saa ju meie ometi salata, et keskteguriks meie majandusel on Eesti pank olnud. Ja nüüd ainult sellega trööstida ja ainult öelda, et siin ärewuse tekitamine mitte kuidagi ei mõju, tähendab väga kitsalt asja peale vaadata. Iga ärewuse meie majanduslikus elus mõjub meie noore riigi peale, kus meie kodanikud hingeliselt veel riigi püsivuse usunõrgad on. Siin on ju neid, kes ütlevad, et meie tuleme ja pühime selle kord ära, mis teie siin loonud olete, kui meil aga aega ja tahtmist on. Paljud rehkendavad sellega ja kardavad veel seda. Meie oleme väga mitmesugused ajad läbi elanud ja meie kodanikud elavad veel kartuses: kardetakse sõda, sisemist mässu, kardetakse mõne noormehe rusikapõrutamist, kõike seda tuleb arvesse võtta, kui ärewus majanduslikul alal tekimas on. Ka siin rääkimise juures tuleb seda arvesse võtta, mitte sellepärast, et meie tahaksime mõnda lagunewat või halwale alusele asetatud äri ülewal pidada, waid meie peame seda arvesse wõtma sellepärast, et kindlustada usku meie rahwa seas meie riigi rahvamajanduse vastu. Ma ütlen, et keegi inglane ei hakka oma naelsterlingid, wõi ameeriklane dollarid halvaks pidama sellepärast, et raskel ajal pangal ei olnud igakord raha laua peale panna. Härra Strandman ütles, et Prantsusmaal on niisugune kord, et miljonid frangid käiwad wahet pidamata ringi. Ka seal ei kindlusta neid miljonid kohe lauapeale pandaw kuld, waid sellepärast käib see raha kindla väärtusega ringi, et Prantsuse rahwal kindel usk on Prantsuse rahvamajandusse, et ta usub, et ta oma raha saab kätte. Raha käib oma ringkäiku, ükskord on väliswaluutat rohkem, teinekord

wähem, aga nii kui sügise järele tuleb tali, tuleb ka raha väljawoolu järele raha sissewool. Ja see annab usku. Mina küsiksin siis nüüd, kas meil siis see usk on kadunud, kas on siis meilt see lootus ära wõetud, et meil, kus niisugune erakorraline ja raske aeg on üle elada, kus meie ei suuda oma rahwamajandust harilikul pinnal hoida, ka praeguse sügise järele ei tule tali, et kewade järele ei tule suwi ja ei tule wiimaks ka uus kuldne sügis? Kas on see usk rahwalt tõesti wõetud? Mitte Eesti panga waluuta-tagawaras ei seisa see, waid meie Eesti rahwa tahtmises ja usus meie riiki majanduslikult edasi ehitada. Meie wõime selles töös eksisamme teinud olla, siin wõib üks, wõi teine, koguni ootamata nähtus, wahaeastunud faktor, mida meie arwesse ei wõinud võtta, selle asja segi ajanud olla. Aga mina ütlen, et kogu meie rahwas peab pöörama oma lootuse selle sisse, et kõigist nendest möödaminewatest wäärnähtustest wiib meid välja ometi meie rahwa tööjõud, meie rahwamajanduslikud põlised ja kindlad alused, mis meil tarwitada on. Senni kui normaalsed, korralikud ajad kätte tulewad, peawad, peame kõik, mis riigil võimalik peaks olema, selle normaalaja kättesaamiseni liikuma panema. Kas ei tule aga lõpuks kõigile sellele süüdistuste rahele põhjust sellest otsida, et senni „siitpoolt“ (näitab paremale poole) walitsetud on, „see pool“ on aga niikaugele riigi wiinud, et kokkuwarisemist ei ole olnud, et Eesti riik on teistele riikidele eeskujuks olnud ja teda lugupidamisega on nimetatud. (M. Martna (sd.): Ei ole ainult seal poolt walitsetud.) Wähemalt seda on ette heidetud sellepoole walitsusele. Kui teie oleks ka ligi tõmbanud... (Wahelhüüe M. Martna (sd.) poolt.) Teie ütlete, et olete kaasa aidanud, aga süüdistajad ütlevad, et waadake, kõik siin langeb ju nende peale. (Näitab paremale poole.) Aga mina ütlen: et see, mida walitsusele süüks tahetakse panna, on erapooletult hinnatud, harilik nähtus riiklikus elus, erakorralistel ja rasketel aegadel.

Edasi. Kui teie olete selles arwamises ja kindlas usus, et siit poolt walitsemine rahwale hädaohtlik on, siis arwatawasti tahate teie uut walitsust teistsugusel alusel luua. Ehitage siis edasi, kuid wõimu käest ära heita, kui kedagi veel ei ole, kes seda wõimu vastu wõtaks, seda küll

ei tohi riigis olla. Wastuwõtja peab siin parlamendis ennast awaldama, peab selge olema, et on uus enamus tekkinud, kes tahab walitseda. Niisugusel korral ei jää walitsusel muud üle, kui öelda, et olge head, hakake peale, meie soowime teile õnne, tehke seda asja teisiti, teistmoodi; muutke seda poliitikat, pange meie mark ja riigimajandus teisele alusele. Ja kui teie seda teete, kui loojad ja majanduslikust elust osawõtjad, siis saame meie sellest ka aru. Aga näidake seda, tehke seda. Kuid ainult arupärimiste ja käelii-gutustega seda ei tehta, waid peab kindel tahtmine walitseda olema. Meie teame kuidas teistes riikides sellega lugu on: kui seal üks walitsus langeb, siis on teine walitsus kohe teada, kes esimeselt kõik üle wõtab, kuna sealjuures mingisugust kibedust ega üksteisele jala ettepanemist ei ole. Ometi, kui teie meie elu nähtusi kokku wõtate ja waatate, siis näete, et on terve rida inimesi, kes ammu ütlewad, et nemad tahawad walitsema hakata ja ministriks saada. Nii siis, wõib olla teie saate nendest palju paremad jõud, kui seda sennised on olnud. Waadates aga seda, et teil pahemal pool on ju ühesugune sotsiaalne aluspõhi ja kui teie ühesugused sotsialistid olete, siis saate teie üksteisest paremini aru, kui teised teist ja miks teie siis oma lähemate mõtteosaliste wastu nii karmid olete, wõtke ja pange kord käed ühiselt külge ja hakake ise walitsema. (M. Martna (sd.): See on teie osast wäljakukkumine.) See ei ole mitte osast wäljakukkumine, waid see on teile selle osa kättenäitamine. Ma ütlen teile, wõtke see osa eneste kätte ja ärge siis enam öelge, et see ja see walitsus on süüdi ja teie ei saa oma soowisid täita. Ja mispärast siis sennist walitsust tegutseda lasta, kui siin on wõimalikud teistsugused kombinatsioonid. Teie wõite ju kokku astuda ja kas siis siin need 25 inimest nii raske on saja hulgast kõrwale jätta? Wõtke ja näidake seda, see tahtmine peab teil ometi olema ja siis ärge heitke mitte ette, et teie tahtmise wastu toimetatakse. Sellega ma lõpetan. (Ap-lodeerimine publikumi poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun kuulajate ruumis rahu! Muidu ma teen selle ruumi puhtaks! (Naer.)

O. Strandman (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma olen kaugel

sellest, et härra Riigiwanemaga kõnekunstis wõistlema hakata. Ma tahaksin aga üksikute asjaolude peale tähelpanu juhtida, niisama kainelt, nagu ma seda siimaani olen teinud, üksikute asjaolude juures peatades. Härra Riigiwanem kõneles kõigepealt sellest, mis siis oleks olnud, kui meie kullafondi mitte ei oleks saanud, missugune oleks siis olnud Eesti riigi seisukord. Härra Riigiwanem tegi siin kõiksugu oletusi, mis ilma kullafondita kõik tegemata oleks jäänud. Ma tooksin aga selle kohta mõne näite, mis meie naaberriigid on teinud, kes kulda peaaegu mitte saanud ei ole, wõi siis niiwõrd vähe on saanud, et see riigimajanduse loomisel kuigi suurt osa ei ole mänginud. Wõtame näiteks Leedu, kelle kohta mitte ei tea, kas ta üldse kulda on saanud, wõi kui ta seda on saanud, siis igatahes nii vähe, et seda mitte teadagi ei ole, kuna Läti kohta on teada, et ta kõigest 4 miljonit rubla Wenemaalt kullafondi on saanud. (Wahelhüüe paremalt poolt: Palju Ameerika sai?) Ja Ameerika dollarid — see on küll ilus rääkimine, aga et mingisugused statistilised andmed selleks oleks, et need summad riigi kätte oleksid tulnud, selle kohta ei ole meil mingisuguseid teateid. Meil on aga niisugused teated, et kui Leedu riigipank asutati, et siis seati seal nõudmine üles, et see riigipank peab kullawaluuta alusel töötama. Meie endine diplomaatiline esitaja Leedus, kes praegu meie wälisministeeriumis teenib, jutustas, et ka seal on samasugune krediidi nõudmine esile tulnud ja torm lahti pääsenud riigipanga wastu. Seal, on riigipanga etteotsa pandud härra Jugurtis ja tema on tulnud mitmesuguseid lahinguid ja pealekäämisi sellepärast läbi teha, et laenu keelata. Aga härra Jugurtis on kindlaks jäänud, teda ei ole mitte kohalt tagandatud, ja ma ei tea, kas walitsus on tahtnud seda teha ja selle tõttu on need küsimused paremini lahendatud kui meil. Ühtlasi ei ole ka Leedus seda kriisi, mis meil olemas on. Kui meie wõtame teise naaberriigi, ja nimelt Läti, siis wõib olla tema riigiloomine on olnud kergem, aga ka Läti panga poliitika on olnud palju kindlam. Ka kulda on ta palju vähem saanud ja nimelt ainult 4 miljonit wene-laste käest. Kui nüüd Lätis seisukord parem on, siis ainult selletõttu, et kullafondi paremini on ära kasutatud, kui meil. Ma ütlen, kui nüüd härra Päts siin

praegu rääkis, et meil tuleb rahale kindel alus panna, siis mina arwan, et meie oleksime pidanud ka seda panema ja kui öeldakse, et Läti on palju metsa maha raiunud selleks, et raha saada, on igatahes seal võimalus leitud kullafondi luua ja see on ka väga tähtis, sest sellel põhjendab õieti riiklik, rahvuslik rahabilans. Nüüd aga tuleb veel peatada ühe teise küsimuse juures, millest härra Päts ka mööda minnes tähendas, ja nimelt: mille peale põhjendab õieti riiklik rahabilans? Mina arwan, et kui meie üksiku inimese võtame, siis võib see inimene laenust elada või oma sissetulekutest. Kui tema oma sissetulekust elab ja ühtlasi ka laenusid teeb, siis võib temal tahtmine olla laenusid ära maksta, võib aga olla, et temal seda tahtmist ka ei ole. Kui meie võtame aga terve rahvamajanduse, kas teie kujutate omale ette, et on võimalik Eesti rahvamajandust laenu peale rajada, Eesti rahwal aastast 2—3 miljardit rohkem ära tarvitada, kui tema produtsereib, kas võib see väga kaua kesta, et iga aasta 2—3 miljardi eest rohkem sisse kui välja weetakse. Minu arwamine on, et elu ise siin piiri paneb ja ülejõu elamise ära kaotab. Meie ei saa mõne rikka onu peale loota, kes meile kingitusi hakkab tegema. Niisugused kaubabilansi vahed reguleerib rahwas, kui tema elada tahab, selle järele nagu tema ressursid seda nõuavad. Eesti rahwas on sunnitud kindlasti mitte sarnasel kujul elama, nagu suurriigid, nagu Inglismaa ja Prantsusmaa, nagu härra Päts lõpupoole rääkis. Seal võiwad niisugused tagajärjed ilmsiks tulla mõne aasta pärast, kuid väikeses riigis, nagu Eesti on, tulewad ülejõu elamise tagajärjed palju rutem, isegi poole aasta pärast, nähtawale ja siis on kriis käes, nagu praegu.

Kui meil praegu kriis on, siis on see selle tagajärg, et meie ei ole oma jõu kohaselt elanud. Selle tagajärg on see, et meie peame kokkuhoidlikud olema.

Kui nüüd Eesti panga juurde läheme, siis pean mina selle wäite, nagu oleks siin Eesti panga juhatuse peale käidud, ümber lükkama, sest ma ei ole seda kunagi teinud. Ja kui on sarnane mõte tekkinud, siis on täiesti walesti aru saadud. Millega nüüd kuidagi leppida ei saa, on ka see, kuidas härra Riigiwanem walitsuse ja Eesti panga wahkorda seletas. Härra Riigiwanem ütles, et walitsus on

praegu Eesti panga põhikirja järele ainult aktsionäride kogu, kes võib ainult otsuseid teha ja oma tegewust awaldada peakoosolekul ja et õieti sellest kõik praegused raskused olenewad. Mina arwan, et see on samasugune juurdlemine, kui küsimuse arutamine, kas Riigikogu koosolekut awama peab üks või teine selleks walitud isik — see puht teoretiseerimine, millel mingisugust praktilist tähtsust ei ole. Mina pean ütleva, et waewalt härra Päts isegi selle juures kahtleb, et kui Wabariigi Walitsusel oleks tahtmine olnud Eesti pangale teatawaid määrusi välja anda, siis ei oleks meie wististi ühtegi Eesti panga juhtidest näinud, kes sellele walitsuse korraldusele oleks wastu julenud astuda. (Riigiwanem K. Päts: Ma ei ole eitanud seda.) Siis peab ikka ütleva, et Wabariigi Walitsus on praeguse Eesti panga peremees, ja ükski Eesti panga direktor ei julge ega tohi Wabariigi Walitsuse wastu astuda. See on tõsiasi, aga mitte see, et Wabariigi Walitsus on põhikirja põhjal tegutsew aktsionäär. Kui Wabariigi Walitsus leiab, et Eesti panga põhikiri ei wasta juriidilistele nõuetele — kui Wabariigi Walitsus leiab, et pank tuleb hoopis teisesele alusele seada, siis peab ka seda Wabariigi Walitsus tegema, aga mitte ütleva, et niisugust tarka inimest ei ole, kes seda ei oleks öelnud.

Kui mitte üksikuid jutuajamisi arwesse wõtta, siis võib ometi selle peale põhjendada, et meil on Eesti ajakiri „Eesti Majandus“, kus tänawu aasta kewadel weebruari- või aprillikuul selle peale tõsilt tähelpanu juhiti. Mitu artiklit ilmusid selle kohta „Eesti Majanduses“, ja kellel Eesti riigi majandusega on tege mist tulnud teha, see on neid artikleid wististi kindlasti lugenud, sellepärast ei saa mitte öelda, et niisugust tarka inimest ei ole olnud, kes selle peale waremalt tähelpanu juhtinud oleks. Kui seda siiski tehakse, siis pean ütleva, et minul on see ükskõik, olgu see härra Kukke või härra Päts'i walitsus, et ükski walitsus ei ole awalikule arwamisele öelnud, et meil niisugune seisukord on, mis wilmastel päewadel ilmsiks on tulnud, sest Eesti pank kuulutab oma bilansi välja, see on ainukene asi, millest ülewaadet selle kohta saada võib, kuid kullatagarawade kohta ei saa meie mingisuguseid andmeid. Kui teie ei usu, siis wõtke „Riigi Teataja“, wõtke teised ajalehed,

kus teie seda leida wõite. Ei wõi ju kellegi käest nõuda, et ta peaks nii tark olema ja oma peast neid andmeid wälja arwama. Sarnast asja harilikku inimese käest nõuda ei wõi ja sellepärast ette heitma tulla, et teie olete nüüd nii tagantjärele targad, siis peab ütleva, et sellekohast märkust wõib walitsus niihästi ka omale teha. Ja meie peame ütleva, et walitsusel on wõimalus kõiki teateid saada, mis meil, harilikudel riigikodanikkudel, ei ole; meil puudub wõimalus pangabilansi näha, — meil ei olnud wõimalust isegi rewideerimise aruannet saada. Waadake, niisugune on meie seisukord. Kuid teie pidite kõike seda teadma ja nägema. Sellepärast ei oleks teie pruukinud siit kantslist sarnaseid asju rääkida, millega teie ainult meeolu suurendate ja teistele ilmaaegseid etteheiteid teete. Mina olen Eesti pangä aruandeid lugenud ja kui teie näitate, kus kohal pangaaruandes on näidatud meie kullatagawarade arwud, siis olen mina walmis siit kantslist teie ees mütsi maha wõtma ja ütleva, et mina olen siin eksinud, et ma olen rumal olnud, ei ole sellest aru saanud. Pean ütleva, et minu arusaamise järele on see puhas demagoogia olnud.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun mitte isiklikuks minna.

O. Strandman (tõer.): Mis puutub sellesse, kuipalju meil ajalehtedes käesolewat asja on arwustatud ja kritiseeritud, siis on siin jällegi 2 waadet riikliku elu peale. Esimene waade on see, et kui asjad wiltu, siis parandame nad tasakesi ära ilma arupärimisteta ja arwustamisteta. Teine waade, mille järele kõik kultuurriigid on käinud, et pahesid ei tule mitte warjata, waid peab awalikkuse ette tooma. Kui meie oleme seda wiimast teed käinud, siis on meie südame tunnistus puhas, aga kui on midagi warjatud, siis on see halb. Awalikkus on niisuguses asjas kõige parem kohtumõistja, kus tõesti suured riiklikud huiwid kaalupeal. Praegu, kus meie siin koos oleme, et süüdistada ja peale käia, peab tõde wälja tulema. Eesti pank ei tohi nii õrn olla, et ta awalikku arwustust wälja ei kannata, sest kui ta nii õrn oleks, siis on see halb, aga ma julgen loota, et ta seda kannatab. Öeldakse, kodus ei ole meil midagi karta, waid peame

kartma wäljamaad. Meil on kindlad andmed, et wäljamaa meie panga tegewuse üle parem informeeritud on, kui meie arwame. Kui seda tarwis on, siis wõin ma omawahelisel koosolekul ka need andmed ette tuua. Arwamised selle kohta wõiwad wäga lahkuminewad olla. Ma ütlen, kui härra Päts kõneleks siin, kui mõne ettewõtte asutaja, siis wõib tema kõnet ainult heaks kiita. Praegu ei ole waja luua meeoleolu. Kui sõda lahti puhkeb, siis peab teataw waimustus olema, peab seda õhutama. Kui meie riigi rahasjandusest räägitakse, siis ei aita see waimustus mitte ühte pennigi. Peab otsustama, kas see on õige poliitika, et waluita ressursid wälja laenatakse, wõi on õige teine waatekoht, et peab fondisid looma margale. Selles õieti seisabki terve lugu, terve see tuum, mille kohta Riigikogu peab otsustama. Ma ei ole nii suur majandusteadlane, et härra Päts'i kritiseerida, kuid pean awalikult ütleva, et olen jälginud seda woolu, mis praegu domineeriw ja mis kõigil kongressidel wastu wõetud, need on nõndanimetatud Brüsseli alused, mis seal kõigepealt wastu wõeti. Peale selle wõeti nad Genuuse wastu. See on paberrahale kullaaluse loomine. Prantsusmaal on niipalju paberraha wälja lastud, et nad praegu ei saa kullaalusele tagasi. Kui nemad tahawad kuldfrangi wõtta sellena, mis ta enne oli, nimelt üks kuldnael — 25 kuldfrangi, siis oleks see raske, kuna praegu nael maksab üle 80 kuldfrangi. Kui mulle seda keegi selgeks teeb, et kuskil eitatakse seda teoreetilist alust, et see mitte sihiks ei ole jäänud, et seda riigipoliitikas hukka mõistetakse, siis olen ma jälle walmis ütleva, et olen eksinud. Praegu olen arwamisel, et need härrad, kes meile teist poliitikat soowitanud, on eksinud. Mul on õigus öelda, et see majanduspoliitika, mida meil pooleteise wiimase aasta jooksul on aetud, mitte õige ei ole. Kui walitsus teie kätte jääb ja kui teie selle poliitika läbi wiite, siis olen mina esimene, kes on walmis alati ütleva, et olen eksinud.

Juhataja **J. Tõnisson**: Teie kõneae on läbi, kuid rkl. härra Juhkam annab teada, et tema sõna ei wõta ja oma kõneaja Teile edasi annab.

O. Strandman (tõer.): Et ma isiklikult niisugust edasiandmist heaks ei

kiida ja et mitte halba eeskju anda, sellepärast lõpetan oma kõne.

P. Keerdo (töörp.): Meil, tööliste-estajatel, on enam kui ükskord tulnud seda rõhutada, et kogu kodanline walitsusaparaat ja kõik kodanlised asutused on jõukate kihtide ja wabrikantide teenistuses teiste kurnajate huwides. Meil pole wõimalust waadata walitsuse telgitagust tegewust ja sellepärast awanewad ainult sel korral wõimalused, sinna pilku heita, kui üksikute walitewate rühmituste...

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Keerdo, ma ei kuulnud Teie sõnu, aga nüüd kuulen tagantjärele, et Teie olete walitsuse kohta haawawaid ütelusid tarwitanud ja ma hoiatan Teid.

P. Keerdo (töörp.): ... huwid kokku pörkawad, nagu see on praeguse arupärimise puhul, Käesolewa arupärimise puhul on mitte keegi muu, kui walitewad erakonnad pidanud tunnistama, et riiklikku kullafondi on kasutada antud äringkondadele. Siit kantslist, samuti ka walitewate erakondade ajakirjanduses on rõhutatud, et sellejuures on eesõigus antud just neile, kes lähemal seisawad Eesti panga juhtiwatele ringkondadele. Meie oleme ka näinud ajakirjanduses, kes need on. Iseenesest ei ole mitte tähtis, missugusele ärikingonnale, missugusele isikule on antud, aga ometi on see iseloomustaw, kui meie loeme „Waba Maad“, et muuseas ka Riigiwanem Päts'ile 50.000.000.— laenu on antud. Ma ütlen, et see iseenesest ei ole tähtis, kuid see wäikene asi iseloomustab wäga selgelt seda, kelle huwides see riigiwaluuta wäljaandmine on sündinud. Nii härra rahaminister kui ka härra Riigiwanem tegid wäga ilusaid sheste, Riigiwanem pidas wäga pateetilise kõne selle kohta, et tarwis on Eesti marka ülewal pidada. Ma ei usu mitte, et nemad seda usuwad, et need ringkonnad, kellele miljonid on wälja antud, mitte samuti nagu igalpool ärimehed talitawad. Nende huwides seisab see, et Eesti mark langeks, sel korral saaksid nemad odawa rahaga ära tāsuda oma wõlad. Kui keegi selle marga langemise all kannatab, siis mitte need ringkonnad, kes seisawad praeguse walitsuse seljataga, waid ainult need töötawad hulgad, kes oma palkadest peawad elama. Ma ei taha praeguse küsimuse juures pikemalt peatada, waid meie rõhu-

tame seda, et praegust küsimust ei lahendata mitte sellega, kui wõib olla walitsusele usaldust awaldatakse, wõi jääb sellest usaldusest ilma ainult rahaminister, wõi isegi, kui awaldatakse kogu walitsusele umbusaldus selleks, et tuleksid teised isikud, kes sedasama poliitikat ajaksid. Töötawate hulkade seisukorda wõiks parandada ainult see walitsus, kellel on töötawate hulkade usaldus.

Riigiwanem K. Päts: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina pean tähendama härra Strandman'i wiimase kõne kohta, et mina niisugustest majanduslikudest asjadest ka wäga külmalt wõin kõneleda, aga wahest on see temperamendi asi, et üks läheb palawamaks kui teine, kui nii suure tähtsusega küsimused kõneaineks on. Mina oskan wastust niisama külmalt anda, kui härra Strandman oma kõnega on teinud. Mina oma kõnes ei ole mitte juriidilise kuju taha tahtnud warju minna, waid mina olen katsunud näidata, et ei ole wahekord täiskoosoleku ja Wabariigi Walitsuse, kui awalikõigusliku wõimu wahel kindlasti läbi wiidud, et aga walitsus sellega täiesti wõimetu oleks ja midagi teha ei saaks, sellest ei ole ma kõnelenud. Mina pean tähendama, et see on ainult iseloomulik näide sellest, kuidaswiisi meie rahaasjandus on, nagu wanad seltsimajad, järk-järgult juurde ehitatud. See näitab seda, et meie ei ole algusest peale saanud kindlat ehitust teha ja et siin lõpulikka ettepanekuid teha ei saa weel ühel wõi teisel kujul. Ja jällegi, missugust alust tahetakse meie Eesti pangale panna, kui tahetakse temast puhtwalitsuslikku asutust teha, siis tuleks see alus ka wälja töötada, kui tahetakse teda endiseks jätta, see tähendab, et seal erakapitaal osa wõtab, siis ei saa ju seda põhikirja, mis praegu on, kuidagi teisele alusele seada. Ma ütlen, et see küsimus on niisugune ja sellepärast ei saa meie endine walitsus ega ka meie järeltulew walitsus seda nii ruttu öelda. Meie panga arenemine peab sellele alusele minema, et sinna kas erakapitaal juurde tuleb wõi ta nagu praegu on, tõesti riigi omaks jääb. Et see aeg kord tuleb, selle juures ei kahtle mina sugugi ja wõib olla, et praegu see küsimine lahendamisele wõetakse ja wõimalik, et see lahendamine nüüd kiiremini tuleb, sest et asjaolud seda nõuawad. Walitsusel ega ka täiskogul ei ole wõimalusi järjest panga

tegewusest osa wõtta, see on ka selge, ja just see panebki imestama, et härra Strandman ja teised teewad walitsusele etteheiteid, nagu teaks see ei tea missuguseid saladusi ja nagu warjaks ta neid. (O. Strandman (töer.): Mina tähendasin, et ka walitsus sellest ei tea.) No, waadake, kui Teie nii ütlete, siis ei wõi meie arwamised lahku minna. Panga tegewus on niisugune, et seal tulewad wekslid ja antakse wälja suured rahasummad turu reguleerimiseks igapäew. Pangal on oma nõukogu olemas ja sellel, tähendasin ma, peaks olema näha kõik, nagu peeglis. Panganõukogu on see asutus, kes peab selle järele walwama, et panga operatsioonid korras oleks ja nõukogu kohus on sellest täiskogule wõi walitsusele teatada. Ja kui walitsus siis tegemata jätab tarwilikud sammud, siis ütlen mina, et kas olen mina walitsuses wõi keegi teine, et walitsus on selles süüdi. Aga neid samme walitsusele ei ole nõukogu poolt tehtud. Praegune walitsus on kogu oma kestwuse ajal eelarwe arutamise juures töös olnud, selle aja jooksul ei ole aga meie majanduspoliitika mitte muutunud. Kui on 1½ aasta jooksul raha wälja antud selles mõttes, et teda tagasi saada hariliku ringkäigu järele, siis arwan mina, et see ei ole iseenesest kuigi suur kuritegu, mille pärast wõiks nii hirmsaid etteheiteid teha, sest see on täiesti loomulik lahendamise kord, sest kui juba seaduses põhimõtteliselt on wäljendatud ja Riigikogu on ometigi märku andnud, ta on öelnud oma seadusega, kui panga alal pinewus tundub, tuleb selle pinewuse ärahoidmiseks rahatagawara liikuma panna panga-operatsioonidega. Kas need panga-operatsioonid küllalt wastawad meie majandusele, seda peawad kõrgemad organid teadma. Aga mu härrad, siin on tähendatud, et just siit peab seda asja juhtima, siis ma ütlen, et niikaua kui meil rahwaesitus on olnud, on see esimene kord, kus seda küsimust on siin käsitatud. Ja sellepärast ei leia mina mingisugust kuritarwitust selles ja toonitan weel kord, et meie pank ei saa mitte ainult paberrahaga töötada, pank on hädasunnil pidanud riigikassalt laenama. Paberitega makstud aktsiakapitaaliga ei saa ometi emissiooni panka luua. Pangal peab oma kindlustus olema. Senni on ta riigikassa fondi abil tegutsenud. See küsimus tuleb lahendada. Mina arwan,

et see on Eesti pangale kui ka majandusele parem, kui seda tehakse seadusandlikul teel. Aga kuna see on praegu lahendatud ainult umbkaudsete seadustega, tähendustega, et riigiraha antakse üle, nii kuidas üks wõi teine sellest aru saab, see on, kuidas tema majanduspoliitikat mõistab. See oleks kõik, mis mina tahtsin selleks öelda, et minu kõnest minu tahtmise wastu teisiti aru ei oleks saadud, teisiti, kui mina olen seda mõelnud. (O. Strandman (töer.): Meie räägime praegu täitsa üht keelt.) Kui see nii on, siis on see wäga rõõmustaw. Wiimase kõne kohta ei ole mul palju öelda, aga mina kuulsin, et siin mu nime nimetati ja 50 miljonit temaga ühenduses „Waba Maa“ järele. Ma tahaksin öelda, et mina ei ole Eesti pangast isiklikku krediiti ei 500 ega 50 miljoni peale palunud, ega saanud. Tuleb wälja, et see on teataw fantaasia, aga mind see fantaasia ei taba.

Juhataja J. Tõnisson: Esitatud on järgmised ülemineku-wormelid:

1) Riigikogu demokraatliku liidu poolt: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastamise arupärimise peale riigi kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus, leiab, et riigi kulla- ja waluutatagawarade tarwitamine edaspidi Riigikogu teadmisel ja nõusolekul peaks sündima; ühtlasi tunnistab Riigikogu tarwilikuks, et Eesti panga põhikiri muudetakse, täpsemalt ära määrates Eesti panga juhtimist ja wahekorda Wabariigi Walitsusega — ja läheb päewakorras edasi.“

2) Tööerakonna Riigikogu rühma poolt: „Ära kuulates rahaministri wastust arupärimisele kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus, leiab Riigikogu, et rahaminister riigi kulla- ja waluutatagawaradega ilma Riigikogu teadmata ja nõusolekuta on talitanud, mida heaks ei saa kiita, ja läheb päewakorras edasi.“

3) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt: „Ära kuulates rahaministri seletusi, leiab Riigikogu, et rahaminister on ilma Riigikogu informeerimata ja ilma tema nõusolekuta lubanud Eesti pangal riigi kullafondist suuremaid summasid ära tarwitada mitte küllalt järeelkaalutud krediit-operatsioonide jaoks, kuna Wabariigi Walitsus ei ole tarwilikku järeelwalwet teostanud ja hoolt kannud selle eest, et Eesti pank ettewaat-

likku, kaugelenägelikku ja riigi huwidele wastawat poliitikat ajaks, missugune asjaolu on Eesti panga juhatusele wõimaldanud wildakat inflatsiooni poliitikat ajada ja rahanduslikku seisukorda praeguse kitsikuseni wiia, mille tagajärjeks on elukalliduse tõus.

Riigikogu leiab, et järelkaalutud ja kindla käega juhitava rahaasjanduse poliitika abil on täiesti wõimalik margakursi stabiliseerida ja marga langemist ära hoida, kuid et seisukorda kiirelt ja radikaalselt parandada, on Riigikogu arwates tarwilik kiires korras põhjalikult wälja selgitada Riigikogu poolt walitud erikomisjoni läbi asjatundjate osawõtmisel kõik Eesti panga wildaku poliitika puudused ja wead, et panga asjaajamise korras, põhikirjas ja panga juhatuse isiklikus koosseisus tarwilikka muudatusi ette wõtta.“

Peale selle on Riigikogu liigete Jõeäär'e ja Laarman'i poolt esitatud kaks ühesugust ettepanekut korra kohta: määrata weerandtunniline waheaeg enne läbirääkimiste lõpetamist.

Panen hääletamisele weerandtunnilise waheaja määramise. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on otsustatud määrata weerandtunniline waheaeg.

Kuulutan waheaja.

Waheaeg algab kell 3.45 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 4.15 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Peale kolme esitatud ülemineku-wormeli on weel esitatud kaks ülemineku-wormelit. 1) Rkl. Keerdo poolt: Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma nimel panen ette järgmise ülemineku-wormeli: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus, tunnustab selle mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

2) Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel rkl. Piiskar'i poolt: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale kulla-

fondi hoidmise ja tarwitamise asjus, ning arwesse wõttes, et Wabariigi Walitsus on Eesti panga juhatusele wõimaldanud ajada wildakut rahapoliitikat ja wiia rahanduslikku seisukorda praeguse kitsikuseni, mille tagajärjeks on elukalliduse tõus, tunnustab Riigikogu Wabariigi Walitsuse wastuse mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Ettepaneku kohta on sõna härra Riigiwanemal.

Riigiwanem **K. Päts**: Ettepanekus, mis tööerakonna rühma poolt on tehtud, leidub järgmine koht: „Ära kuulates rahaministri wastust arupärimisele kullafondi hoidmise ja tarwitamise asjus, leiab Riigikogu, et rahaminister riigi kulla- ja walutatagawaradega ilma Riigikogu teadmata ja nõusolekuta on talitanud, mida heaks ei saa kiita ja läheb päewakorras edasi.“

Walitsuse poolt on mul selle kohta järgmist tähendada. Praegu wõib kõne all olla üks osa kullafondist, mis Eesti panga kätte on hoiusummana antud. Nagu panga ja rahaministri seletustest näha, on see hoiusumma panga kätte seaduslikul alusel üle läinud. Seadus, millega kõik renteid ära kaotati, käsib ka rahasummad üle anda. Nii siis on sellel üleminekul seaduslik alus olemas. Teiselt poolt on selles seletuskirjas, mis Riigikogule omal ajal ette kantud ja mille põhjal see seadus kinnitati, järgmist öeldud:

„Majanduslik tarwidus kohustab ka riiki omi wabu summasid alati elulises ringkõigus — pangas — hoidma ja mitte raha koguma sadade miljonitena riigikassasse, kus see liikumata seisab ja ainult pikkamisi ära tarwitatakse, kuna rahaturul samal ajal kõige suuremat pinewust tuntakse ja rahapuudus majanduslikku elu halwab.“

Seletuskirjast on näha, et Riigikogu seda seadust teadmiseega on teinud ja nii on riigi summad riigipanka üle antud, nagu siin tähendatud, et pinewust lahendada. Tähendab, pank wõiks neid summasid tarwitada oma põhikirja järele, nii interpreteerib seda walitsus ja ka pank, teist interpretatsiooni ei ole sel seadusel mitte olnud, nii et rahaminister kui ka walitsus, kui need summad on pank üle antud, on seda teinud teadmiseega, et nad sellele seadusele mitte wastu ei ole talitanud. (J. W a i n (sd.): R e n t e i -

des ei olnud fondi.) Renteides ei olnud mitte fondi, waid renteides oli fondidega muretsedud waluuta, nii et see on osa fondist, ainult teisel kujul. Walitsus on seda teadmisega teinud, et see seadusele wastab. Et seaduse motiivid otsekohe nõuawad riigipanka üle andmist, senni ei ole ei Riigikogu poolt, ega Riigikogu organisatsioonide poolt, ei seaduste, ega ülemineku-wormelite näol, ega ka soowiawaldustega walitsusele teist korda soowitatud. Ei ole praeguses ega endises walitsuses kõne all olnud, et üksikud Riigikogu orgaanid oleks seda soowinud, et see teisiti peaks sündima. Sellepärast ei ole walitsusele senni teada olnud, et see nüüd, kus seaduse järele ja seaduse motiive silmas pidades, talitatud on, et kui riigipank teatud põhimääruste järele talitas, et see Riigikogu tahtmise wastu käib. Sennini on ikka niisugune arusaamine olnud, et Riigikogu awaldab oma tahtmise kindlal kujul. Niisugust kindlal kujul awaldatud tahtmist ei ole mitte olnud. Kui tahetakse niisugust korda maksuma panna, siis ei ole walitsusel selle wastu midagi, et kullafondina wõi teisel näol tuleb pank kindlustada. Aga et see, kui pangal on tarwitada seaduse järele teatawad summad, ja et walitsus oleks rikkunud sellega teatawaid Riigikogu õigusi, kui ta need summad on lasknud panga käes olla, kuna see kullafondi andmine Asutawast Kogust saadik on kestnud, sellega ei saa walitsus mitte nõus olla ja walitsuse nimel teatan, et niisugune wormel oleks ootamata pretseden-diks kogu meie walitsusaparaadile. Walitsusel ei tuleks siis mitte seaduste järele sammusid seada, waid peaks siis omale Riigikogu soowiawaldusi otsima ja peaks katsuma neid õhust leida. Walitsus arwab, et Riigikogu oma soowe awaldab kindlal kujul ja kindlates wormides. Senni seda tehtud ei ole. Tahab seda Riigikogu tulewikus teha, selle wastu walitsusel midagi ei ole, sest et see tema wastutust aina kergendab. Et aga Riigikogu tahab traditsioonilise minewiku juures praegust walitsust wastutawaks teha, selleks tema küll mingisugust alust ei leia. Kui niisugune wastutus peale pannakse, siis leiab walitsus muidugi tarwilikud järeldused, et teistele wõimalikuks teha niisugustel oludel tegutseda, kus soowisid mitte kindla seaduste ja Riigikogu soowide näol ei anta, waid kus neid tuleb õhust otsida.

Juhataja **J. Tõnisson**: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. härra Kukk'el.

J. Kukk (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mitte hääletamise motiivideks, waid Riigiwanem poolt etteotoodud põhjenduste kohta tahaksin paar faktilist märkust teha. Mina pean selle seaduse loomise juurde tagasi tulema, mida härra Riigiwanem siin tsiteeris ja mis õiguse andwat riigi kullafondi niisamuti kasutada ja tarwitada nagu riigi harilikka rahasummasid. Mina olen selle seaduse aruandja olnud ja kui mu meelespidamine mitte ei eksi, siis wõin kinnitada päris kategooriliselt, et siin on jutt olnud ainult nendest summadest, mis riigi renteides seisid, mitte aga nendest waradest, mis riigil kullafondina olemas olid, ja mille arwestamiseks senni kindlat seadust ega korraldust ei ole. Wõin igatahes kinnitada, et see seadus, mida Riigiwanem tsiteeris, mitte õigust ei anna rahaministrile riigi kullafondi realiseerida ja seda Eesti panga operatsioonidesse panna.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on härra rahaministril faktiliseks märkuseks.

Rahaminister **G. Westel**: Riigikogu liige härra Kukk tähendas, et selle seaduse juures ei ole arwesse wõetud määrusi wäliswaluuta kohta. (Wahelhüüe: Kullafondi kohta!) See on ju ometi wäliswaluuta, mis on kogu aeg olnud ja arwel peetud Eesti pangas 1920 a. saadik ja praegune seadus on seda õigeks tunnistanud. (Segased wahelhüüded.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu. Esitatud ülemineku-wormelid on kõik motiiveeritud, sellepärast panen nad hääletamisele selles järjekorras, nagu nad on esitatud. Kas soowitakse, et ülemineku-wormelid weel kord ette kantakse? Ei soowita. Asun siis hääletamisele. Kwoorumraamatu järele on koos 89 Riigikogu liiget.

Esimesena panen hääletamisele demokraatliku liidu ülemineku-wormeli. (Hääletatakse, loetakse hääli.)

Panen hääletamisele tööerakonna rühma ülemineku-wormeli. (Hääletatakse, loetakse hääli.)

Panen hääletamisele sotsiaaldemokraatliku tööliste partei rühma ülemineku-

wormeli. (Hääletatakse, loetakse hääli.)

Panen hääletamisele Eestimaa töörahwa partei rühma ülemineku-wormeli. (Hääletatakse, loetakse hääli.)

Panen hääletamisele iseseiswa sotsialistliku töölispartei rühma ülemineku-wormeli. (Hääletatakse, loetakse hääli.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised:

Riigikogu demokraatliku liidu ülemineku-wormeli poolt on 42 häält;

tööerakonna Riigikogu rühma ülemineku-wormeli poolt on 37 häält;

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ülemineku-wormeli poolt on 14 häält;

Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma ülemineku-wormeli poolt on 19 häält;

iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma ülemineku-wormeli poolt on 21 häält.

Ükski ettepanek ei ole saanud absoluutset enamust, sellepärast panen need ülemineku-wormelid „poolt“ ja „wastu“ hääletamisele selles järjekorras, kuidas nad hääli saanud. Kõigepealt Riigikogu demokraatliku liidu ülemineku-wormel, siis tööerakonna Riigikogu rühma ülemineku-wormel, siis iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma ülemineku-wormel, siis Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma ülemineku-wormel, ja lõpuks sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ülemineku-wormel. (Hääletatakse, loetakse hääli.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised:

Riigikogu demokraatliku liidu ülemineku-wormeli poolt on 43 häält, wastu — 37;

tööerakonna Riigikogu rühma ülemineku-wormeli poolt on 37 häält, wastu — 43;

iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma ülemineku-wormeli poolt on 21 häält, wastu — 44;

Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma ülemineku-wormeli poolt 17 häält, wastu — 48;

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ülemineku-wormeli poolt on 14 häält, wastu — 43; — seega on Riigikogu demokraatliku liidu poolt ettepannud ülemineku-wormel wastu wõetud. (K. Ast (sd.): Ärimeeste wõit! Soowime õnnel!)

Sõna on rkl. Wirma'l korra kohta.

K. Wirma (sd.): Silmas pidades, et Riigikogu juhatus poolt on järgmine koosolek kokku kutsutud kell 5, aga et käesolew koosolek kauem kestnud on, kui arwata wõis, siis teen ma ettepaneku seda koosolekut lõpetada ja järgmine koosolek kokku kutsuda kell ½7. (Wahelhüüe: Kell 7!) Ma ühinen seitsmega.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ette on pandud praegu koosolek lõpetada ja järgmise koosoleku algus määrata kella 7-me peale. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 4.45 min. p. l.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abisekretäär **Osk. Köster**.

Abisekretäär **J. Wain**.